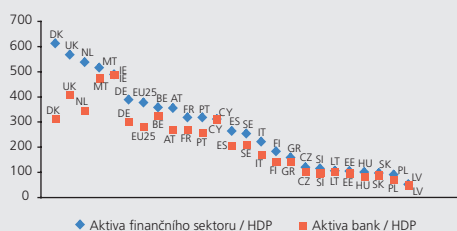

GRAF IV. 1

Aktiva finančního sektoru a bank na HDP v roce 2004 (%)

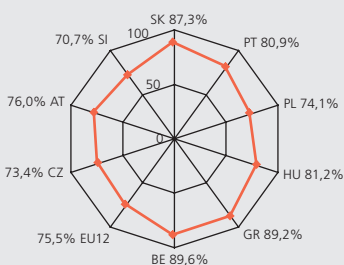

Pozn.: Vysoké hodnoty za LU nezahrnuty. Zkratky zemí uvedeny v Seznamu zkratk.

Pramen: ČNB, ČSÚ, ECB

GRAF IV. 2

Podíl bankovního sektoru na aktivech finančního sektoru v roce 2004 (%)

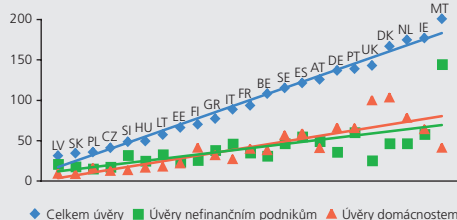

Pozn.: SK bez penzijních fondů. Data za CZ, HU, PL, SK, SI na nekonsolidované bázi. Zkratky zemí uvedeny v Seznamu zkratk.

Pramen: ČNB, ČSÚ, ECB

GRAF IV. 3

Porovnání úvěrů v roce 2004 (% HDP)

Pozn.: Data za CY nebyla k dispozici. LU nezahrnuto. Zkratky zemí uvedeny v Seznamu zkratk.

Pramen: ČNB, ČSÚ, ECB

4 FINANČNÍ SEKTOR

V roce 2005 došlo k dalšímu zlepšení výkonnosti a udržení stability finančního sektoru. Vlastnická přeměna a kvalifikované řízení velkých bank bylo spojeno s růstem jejich zisků. Pojišťovny (životní i neživotní) dále posílily rezervy a kapitál na plnění smluv a krytí rizik. Byla ukončena transformace investičních fondů. Na trhu působí investiční společnosti s účetně oddělenou správou a obhospodařováním domácích otevřených podílových fondů. Investiční zprostředkovatelé na čele s bankami rozšiřují nabídku investic do zahraničních aktiv a zahraničních fondů. Ke stabilitě a transparentnosti trhu přispělo snížení počtu investičních společností i obchodníků s cennými papíry.

V jednotlivých segmentech finančního trhu docházelo ke koncentraci činností a k fúzím. Finanční trh současně zaznamenal nárůst působnosti subjektů a rozvoj aktivit, který s sebou přinesl princip jednotné licence EU, resp. uznání licence udělené v jednom členském státě v dalších zemích EU, a tedy volný vstup na finanční trh. Byly vytvořeny organizační a právní předpoklady k integrovanému výkonu dohledu nad finančními trhy a finančními skupinami.

Stabilizující účinek měla rostoucí výkonnost a zlepšená finanční situace restrukturalizovaných podniků a podnikové sféry jako celku. V tomto prostředí došlo k růstu úvěrů podnikům a pokračoval rychlý růst úvěrů domácnostem. Zahraniční investoři a finanční subjekty vlastněné ze zahraničí se podílely na růstu financování domácností a podniků. Došlo k dalšímu finančnímu a hospodářskému propojení se zeměmi EU.

Uvedené pozitivní tendence v sobě současně obsahují některá potenciální rizika. Zrychlená úvěrová dynamika v období silného ekonomického růstu může v případě pozdějšího ekonomického oslabení vést k růstu špatných půjček. Trhy aktiv, včetně trhu nemovitostí, mohou být negativně ovlivněny případným růstem úrokových sazeb. Růst sazeb by zvýšil úrokové zatížení dluhů vzniklých v předchozích obdobích a mohl by zkomplikovat jejich řádné splácení. Stále intenzivnější propojení našeho finančního sektoru se zahraničním znamená jeho posílení a přenos potřebného finančního know-how. Současně se tak ale otevírají nové potenciální kanály přenosu prvků nestability v mezinárodním měřítku.

4.1 MEZINÁRODNÍ SROVNÁNÍ

Relativní velikost finančního sektoru vyjádřená jako poměr celkových aktiv finančního sektoru a HDP, tzv. ukazatel hloubky finančního zprostředkování, se v ČR dlouhodobě pohybuje kolem 130 %. Aktuální hodnota pro rok 2005 (136 %) reflektuje jak rychlý růst HDP, tak i významný růst aktiv finančního sektoru. V porovnání s jinými novými členskými zeměmi EU je hloubka zprostředkování a význam finančního sektoru v ČR větší, současně však dosažená hodnota odpovídá zhruba 40 % relativní velikosti finančních sektorů v zemích eurozóny a průměru EU.

Srovnání s vyspělými ekonomikami naznačuje existenci potenciálu dalšího možného rozvoje služeb domácích finančních institucí. Současně implikuje rostoucí význam udržení stability především bank a pojišťoven, které jsou rozhodujícími hráči na českém finančním trhu s 82% podílem aktiv v roce 2005. ČR dosud nedosahuje úrovně zemí eurozóny v úvěrové emisii, v pojištění ani v investování klientů. Objem úvěrů je v relativním vyjádření k HDP až třikrát nižší a celkové finanční investice pojišťoven pětinné. Pokud jde o aktiva účastníků penzijního připojištění na HDP, dosahují cca 30 % relativní velikosti eurozóny, v případě domácích investičních a podílových fondů jde o necelých 10 %.

Pokud jde o samotný bankovní sektor, který představuje jádro finančního sektoru, zůstává ČR s hodnotou poměru mezi bilanční sumou bankovního sektoru a tvorbou HDP ve výši 101 % (2005) na předních příčkách ve srovnání s dalšími novými členskými zeměmi EU. Jde o známku relativně rozvinutého bankovního sektoru. Podíl bank na finančním sektoru ve výši 74 % (2005) se blíží průměru eurozóny a je srovnatelný s podílem např. Polska a Rakouska.

Z detailnějšího srovnání vyplývá, že ČR zaostává za vyspělými zeměmi EU v některých indikátorech úvěrové emise. Podíl úvěrů domácnostem na celkových úvěrech je ve srovnání s EU zhruba poloviční, podíl bankovního sektoru na úvěrech vládě je nižší a relativně nižší je i objem poskytovaných úvěrů podnikovému sektoru. V podnikové sféře hrají významnou roli alternativní způsoby financování včetně financování ze zahraničí, které se neobjeví v domácí úvěrové emisi, a také mezipodniková zadluženost, která stále dosahuje značného objemu. V nových členských zemích střední a východní Evropy nabírá na dynamice poskytování úvěrů domácnostem.

Mezinárodní srovnání indikuje určité rozdíly ve váze finančního sektoru v ČR ve srovnání s vyspělými zeměmi EU, ale také podobnost, pokud jde o jeho strukturu. Z pohledu teorie optimálních měnových oblastí by mohly rozdíly v postavení a fungování finančního sektoru mezi zeměmi vést k rozdílu ve finančním zprostředkování, v měnověpolitické transmisi a ve svém důsledku tak vytvářet předpoklady pro asymetrické šoky. Výkonný a pružný finanční sektor může, i přes svou menší váhu, různé nepříznivé ekonomické šoky účinně absorbovat a eliminovat jejich dopady v ekonomice. K nástrojům, které analyzují zdraví systému, patří makroekonomické modely a zátěžové testy posuzující odolnost finančního sektoru.⁸⁰

4.2 STRUKTURA FINANČNÍHO SEKTORU

K základním segmentům stávající finanční struktury ČR patří banky, pojišťovny, penzijní fondy, investiční společnosti, otevřené podílové fondy, družstevní záložny, leasingové společnosti a další finanční instituce. V jejich rámci však dochází k strukturálnímu vývoji a majetkovým transferům. Bankovní aktiva sice v uplynulém období absolutně rostla, jejich podíl na finančním sektoru však klesal v souvislosti s vyčleněním nekvalitních aktiv z bilancí bank a s ohledem na expanzi nebankovních subjektů a produktů. V samotném roce 2005 však váha bank na finančním sektoru poněkud vzrostla.

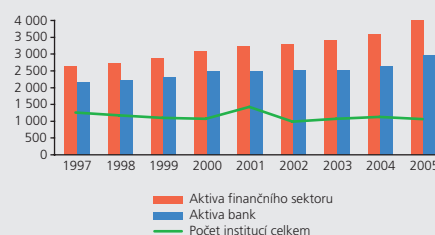
Produkty životního a důchodového pojištění a penzijní připojištění se pro obyvatelstvo staly atraktivní příležitostí ke střednědobému i dlouhodobému investování, mimo jiné i díky státní podpoře. Podílové listy otevřených podílových fondů byly v posledních letech vhodnou příležitostí ke zhodnocení vkladů. Úvěr na leasing malým a středním podnikatelům i domácnostem byl a je používanou alternativou bankovních úvěrů, byť již nemá tak výhodné zejména daňové podmínky. Konkurenci bankám představují spotřebitelské úvěry a splátkové prodeje nabízené nebankovními finančními a obchodními institucemi.

Proces diverzifikace proběhl i v rámci bank, které v řadě případů stojí v čele finančních celků a prostřednictvím svých dceřiných společností mají významný vliv na vybrané segmenty finančního trhu. V rámci finanční skupiny vedle aktivit v pojišťovnictví a v penzijním připojištění se to týká i podnikání na kapitálovém trhu, finančního leasingu, faktoringu. Značná část těchto služeb zejména na trhu depozit ale i na trhu úvěrů je směřována na domácnosti. Banky ve větším rozsahu diverzifikují aktiva, mimo jiné i směrem k ostatním finančním institucím a zprostředkovatelům.

⁸⁰ Výsledky testů bank jsou obsaženy v článku „Shrnutí výsledků zátěžových testů bank“ v tématické části této zprávy.

GRAF IV. 4

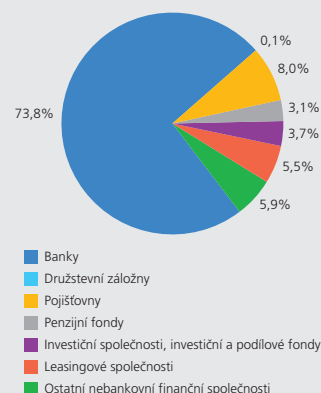
Počet institucí a objem aktiv ve finančním a bankovním sektoru
(mld. Kč; počet)

Pramen: ČNB, ČSÚ

GRAF IV. 5

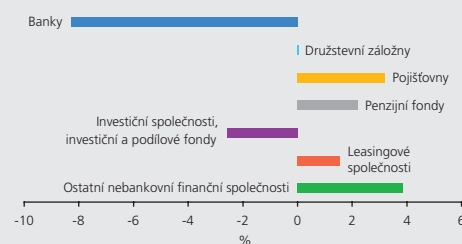
Podíly na aktivech finančního sektoru k 31. 12. 2005
(%)

Pramen: ČNB, ČSÚ

GRAF IV. 6

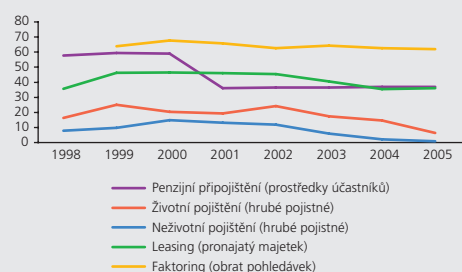
Nárůst (pokles) podílů na aktivech finančního sektoru v období let 1997 – 2005
(%)

Pramen: ČNB, ČSÚ

GRAF IV. 7

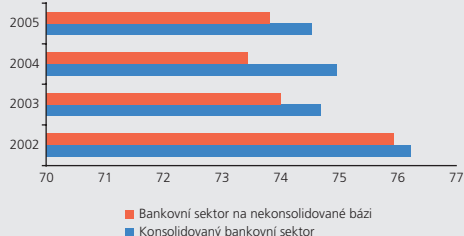
Podíl bankovních finančních skupin na trhu
(%)

Pramen: ČNB, APF ČR, ČAP, ČLFA

GRAF IV. 8

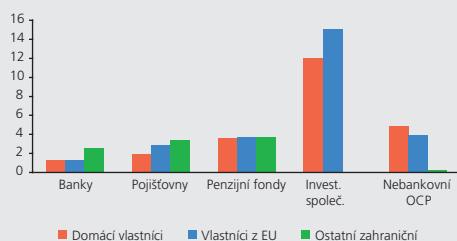
Podíl bankovního sektoru na finančním sektoru (%)

Pramen: ČNB

GRAF IV. 9

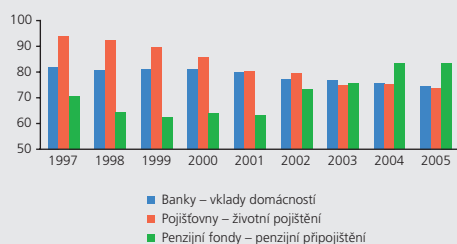
Rentabilita aktiv podle majoritních vlastníků 2005 (%)

Pramen: ČNB, MF ČR

GRAF IV. 10

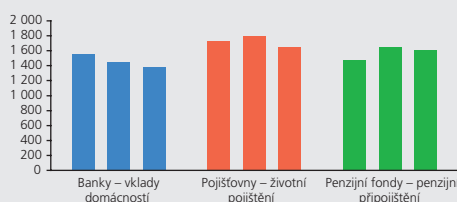
Tržní podíly 5 největších společností na relevantním trhu (%)

Pramen: ČNB, ČAP

GRAF IV. 11

Úroveň koncentrace na relevantním trhu v letech 2003 – 2005 (Herfindahl index)

Pramen: ČNB, MF ČR, ČAP

V roce 2005 domácí velké banky kontrolovaly 37 % trhu penzijního připojištění, necelých 6 % trhu životního pojištění a neměly již rozhodující majetkovou účast v odvětví neživotního pojištění. Na kapitálovém trhu banky (jako největší investiční zprostředkovatelé) prostřednictvím dceřiných investičních společností obhospodařovaly většinu domácích investičních fondů a domácích otevřených podílových fondů.

Pro současný finanční sektor je charakteristické významné vlastnické a funkční propojení institucí v jeho jednotlivých segmentech. Na konci roku 2005 existovalo 9 bankovních tzv. regulovaných konsolidačních celků a významná finanční skupina pojišťovny. Aktiva konsolidovaného bankovního sektoru, tj. po započtení nebankovních složek regulovaných konsolidačních celků, na konci roku 2005 činila cca 74 % celkových aktiv finančního sektoru. Se vstupem ČR do Evropské unie a se vznikem a postupnou implementací nové legislativy se uplatnily nové právní formy finančních institucí a skupin ve formě holdingů a konglomerátů.⁸¹

Zahraniční vlastníci kontrolují většinu aktiv bankovního a pojišťovacího sektoru v ČR s 96 %, resp. 77 % (investoři ze zemí EU představují 91 % a 72 %). Nižší zastoupení zahraničních majoritních vlastníků je například u nebankovních obchodníků s cennými papíry (40,4 % ze zemí EU). V penzijních fondech je výkon zahraniční kontroly o něco menší, na konci roku 2005 dosáhl 36 % (13 % ze zemí EU). Domácí finanční instituce zpravidla dosahují nižší rentability aktiv z čistého zisku, než je tomu u subjektů vlastněných ze zahraničí, resp. ze zemí EU. S vysokou rentabilitou pracují investiční společnosti a nebankovní obchodníci s cennými papíry. Relativně úspěšné jsou i penzijní fondy.⁸²

4.3 STRUKTURA TRHU

Vývoj struktury trhu je faktorem ovlivňujícím efektivnost a stabilitu finančních institucí. V mnoha segmentech trhu dnes působí velké silné finanční instituce, které na základě své kapitálové síly, schopnosti účinně řídit rizika a diverzifikovat své činnosti lépe odolávají nepříznivým tlakům z vnějšího prostředí. Na druhé straně koncentrace finančních činností do několika velkých institucí znamená vysoký stupeň kontroly nad trhem. Velké finanční instituce mohou ve větší míře než menší společnosti představovat systémové riziko. V tomto směru legislativa řeší v souladu s vývojem v EU otázku dohledu a jednotného postupu pro případ selhání subjektů. Konkurence by měla přispívat k růstu kvality služeb, ke snižování cen nabízených produktů a motivovat ke zvyšování efektivnosti.

Z pohledu struktury trhu probíhal odlišný vývoj, který vyústil v menší počet subjektů v některých segmentech finančního sektoru. V bankovníctví působí 36 bank a v rámci penzijního trhu 11 fondů. V pojišťovnictví se počet subjektů v průběhu roku 2005 zvýšil na 45 vstupem poboček – organizačních složek zahraničních pojišťoven. V bankovníctví a v pojišťovnictví docházelo k mírnému poklesu koncentrace měřené podílem 5 největších finančních institucí na daném trhu. K opačnému vývoji docházelo v sektoru penzijních fondů, kde naopak koncentrace dále narůstala. Přes diferencovaný vývoj v počtu subjektů však postupně konvergovala míra koncentrace na relevantním trhu vkladů a životního pojištění k obdobné struktuře, kdy 5 největších společností kontrolovalo řádově 74 % trhu.

⁸¹ Evropské finanční instituce se přidaly k těm, které mohou v ČR působit, v rámci směrnice o volném poskytování služeb (bližší informace přináší kapitola 4.8 Mezinárodní aspekty).

⁸² Pro ilustraci se uvádí porovnání rentability aktiv finančních institucí s dosaženou rentabilitou aktiv ze zisku po zdanění nefinančních podniků (6,8 %), v tom podniků pod zahraniční kontrolou (8 %). Porovnání je méně konformní vzhledem k odlišnému předmětu činnosti a zadlužení podniků cizími zdroji.

Jednotlivá finanční odvětví mají svá specifika. Například v bankovním, ale i v dalších sektorech je patrné úsilí získávat klienty pro úvěrové obchody. Největší konkurence však panuje na trhu depozit. Určitým způsobem o tom vypovídají i hodnoty Herfindahlova indexu (HI) měřícího úroveň koncentrace.⁸³ Ty činily v bankovním sektoru ke konci roku 2005 pro pohledávky za klienty 1042 a pro primární depozita 1280.

Na trhu vkladů domácností se prosadila konkurence vůči dominantním bankám ze strany stavebních spořitelen (velké banky udržovaly pozici přes dceřiné stavební spořitelny) i ze strany některých zahraničních bank působících v ČR. Alternativou k tomuto trhu jsou produkty životního a důchodového pojištění, penzijního připojištění a nabídka podílových listů nebankovních institucí. Úroveň koncentrace je vyšší v pojišťovnictví (HI 1654 v roce 2005) a penzijním připojištění (HI 1612) než v bankovním (HI 1383). Sloučením dvou penzijních fondů zesílil boj o tržní podíly a urychlil se proces koncentrace na trhu penzijního připojištění v posledních dvou třech letech. Na trhu životního pojištění se mírně snížily tržní podíly velkých pojišťoven.

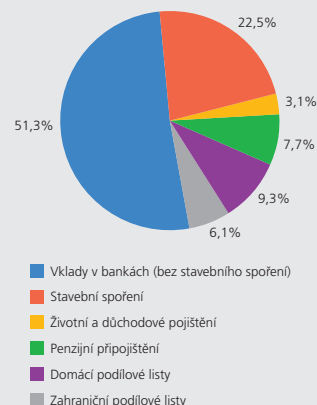
Banky a další finanční instituce využívají specifických vlastností produktů a specializovaných služeb týkajících se ceny a kvality. Jde o koncentrovaný sběr netermínovaných vkladů na běžných účtech některými bankami, o státní příspěvek ke stavebnímu spoření a penzijnímu připojištění, stanovenou výši zdanění úrokových příjmů z vkladů a výnosů z podílových listů, garantované zhodnocení vybraných produktů ve fondech či stanovenou technickou úrokovou míru pro pojišťovny. Vedle těchto specifíků produktové segmentace mají uvedené produkty také společný znak – soustředování vkladů domácností pro krátkodobé i dlouhodobé investování.

Zmíněná specifika mohou ovlivnit koncentraci v segmentech trhu. Relativně izolovaný trh mohou ovládnout instituce s univerzální i speciální licencí (zpravidla banky, pojišťovny i nefinanční instituce) buď přímo diverzifikací a kombinací produktů a služeb nebo nepřímo prostřednictvím dceřiných specializovaných společností. V praxi společnosti využívají i majetkové účasti ve skupinách s finančním subjektem (jde o bankovní holdingy a jiné finanční holdingy a konglomeráty). Vysoká koncentrace na příkladu produktové segmentace (za 5 největších společností) je z těchto důvodů relativní a odpovídá přirozenému růstovému vývoji společností. Na domácím trhu jsou to právě velké banky a pojišťovny, které využívají potenciál k ovládnutí trhu. Konkurence se může zvýšit vstupem poboček s jednotnou evropskou licencí a vstupem společností z EU dočasně poskytujících služby na hostitelském trhu.

Koncentrace bankovního sektoru v celkových aktivech na konci roku 2005 dosáhla indexu 1155 (průměr HI v roce 2004 dosáhl v EU 1171). V průběhu roku 2005 se významně snížil index koncentrace počtu běžných účtů obyvatelstva s elektronickou a klasickou obsluhou, spravovaných bankami (index ke konci roku 2574). Přesto koncentrace počtu běžných účtů je vyšší než u objemů depozit nebo celkových aktiv, neboť tento produkt nefiguruje v nabídce specializovaných bank.

GRAF IV. 12

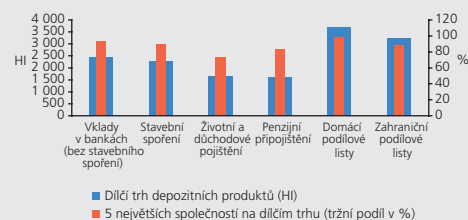
Podíly na trhu vkladů domácností (%)

Pramen: ČNB, MF ČR, APF ČR, ČAP, AFAM ČR, AKAT

GRAF IV. 13

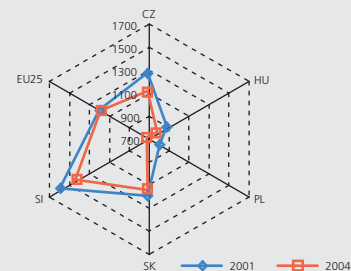
Konkurence v segmentech depozitního trhu (domácnosti) (HI: %)

Pramen: ČNB, MF ČR, APF ČR, ČAP, AFAM ČR, AKAT

GRAF IV. 14

Herfindahl index pro aktiva bankovních sektorů (%)

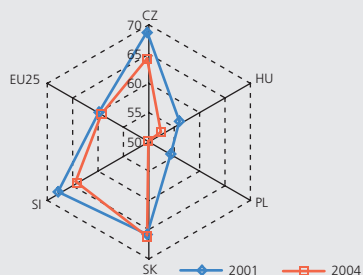
Pozn.: Zkratky zemí uvedeny v Seznamu zkratk.

Pramen: ČNB, ECB

⁸³ Herfindahlův index (HI) je součtem druhých mocnin tržních podílů subjektů působících na daném trhu a vyjadřuje dosaženou úroveň koncentrace na trhu. Nabývá hodnot 0 – 1, resp. pro lepší vyjádření hodnot se uvádí v rozmezí 0 – 10 000. Čím nižší je HI, tím je daný trh považován za více konkurenční.

GRAF IV. 15

Podíl 5 největších bank na aktivech bankovního sektoru

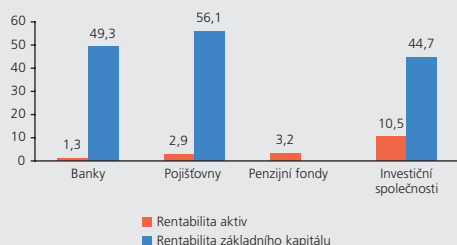

Pozn.: Zkratky zemí uvedeny v Seznamu zkratk.

Pramen: ČNB, ECB

GRAF IV. 16

Rentabilita podle vybraných sektorů (průměr 2003 – 2005)
(%)

Pramen: ČNB, MF ČR

Podíl aktiv pěti největších bank dosáhl 65 %. V tomto případě jde o hodnoty srovnatelné s jinými evropskými bankovními sektory. Průměr EU byl 59 % na celkových aktivech v roce 2004. Vyšší koncentrací se vyznačují země s menšími bankovními sektory, tedy často i nové členské země EU. Stupeň koncentrace v jednotlivých zemích je ovlivněn i rozhodnutím o umístění sídla významných nadnárodně působících institucí a pokračujícím procesem konsolidace trhu formou fúzí a akvizic.

Koncentrace z pohledu celkových aktiv či jednotlivých produktů nevypovídá plně o konkurenčním prostředí v dané zemi, resp. o konkurenci v nabídce určitého produktu nebo služby pro daný klientský segment. Vyšší koncentrace trhu může být rovněž důsledkem vyšší efektivity některých finančních institucí, tj. především lepšího řízení nákladů a lepšího zacílení na zákazníka, které se následně odrazí v klientsky výhodnějších podmínkách. Případná atraktivnější nabídka skupiny bank se zákonitě promítne i do ukazatelů hodnotících koncentraci trhu, přestože konkurujících si subjektů v dané oblasti je mnohem více.

Stabilita finančního sektoru a jeho jednotlivých složek závisí do značné míry na ziskovosti finančních institucí. V průběhu posledních tří let se bankám, pojišťovnám a penzijním fondům dařilo úspěšně zhodnocovat vložené zdroje. Investiční společnosti efektivně participovaly na finančním zprostředkování. Pro některé instituce to byl důvod k výplatě dividend a v případě zahraničního vlastnictví došlo k repatriaci zisků.

4.4 BANKOVNÍ SEKTOR

Bankovní instituce mohou být vystaveny rizikovým faktorům souvisejícím jak s vnějším prostředím, v němž se nacházejí, tak také se situací uvnitř banky. S rozvojem stále sofistikovanějších produktů, služeb, prodejních kanálů a vnitřních bankovních procesů se potenciální rizika dále modifikují a prolínají. V dynamicky se rozvíjejících oblastech bankovního podnikání roste také operační riziko. Případné negativní důsledky těchto vlivů se mohou promítnout nejen do vlastní výkonnosti bank, ale mohou rovněž vyústit do situace, kdy banka není schopna dostát svým závazkům vůči různým kategoriím obchodních partnerů.

Kreditní, nebo též úvěrové, riziko zůstává jedním z klíčových faktorů pro banky v ČR, a to především ve své základní podobě, kdy je spojeno s poskytováním úvěrů podnikatelským subjektům a domácnostem. Vzhledem k pokračujícímu dynamickému růstu úvěrové emise vedoucímu k růstu podílu úvěrů v bilancích bank je kreditnímu riziku věnována samostatná kapitola. Značná pozornost je věnována rovněž oblasti tržních rizik, kdy v rámci zátěžového testování byl hodnocen především případný negativní vývoj v oblasti rizika úrokového a měnového.

Kreditní riziko patrně zůstane nejvýznamnějším rizikem i do budoucna díky rostoucímu významu úvěrových činností, a to i v situaci, kdy se kvalita úvěrového portfolia postupně dostává na úroveň srovnatelnou s vyspělými evropskými ekonomikami. Nižší exponovanost bank vůči úrokovému a měnovému riziku souvisí s kvalitou řízení aktivních a pasivních položek z pohledu jejich splatností a sazeb a s dlouhodobě vyrovnanou celkovou devizovou pozicí při relativně nízkém zastoupení cizích měn v bilanci. To se odráží i ve struktuře kapitálových požadavků. Kapitálový požadavek na krytí úvěrového rizika představuje přes 90 % celkového kapitálového požadavku bank v ČR.

4.4.1 Tvorba a rozdělení zisku

Bankovní sektor byl v roce 2005 již počtvrté za sebou vysoce ziskový. Pozitivní vývoj v oblasti ziskovosti dále posílil stabilitu nejen vlastního bankovního sektoru jako celku, ale také stabilitu celého finančního sektoru. Vytvořený zisk zvýšil schopnost bank a dalších finančních institucí v bankovních skupinách absorbovat případná rizika prostřednictvím dostatečného disponibilního kapitálu. Čistý zisk po zdanění dosáhl 39,4 mld. Kč, což v meziročním srovnání představuje nárůst o 20 %. Skupina 3 největších bank vytvořila 69 % čistého zisku. Podíl těchto bank na tvorbě čistého zisku je o 13 procentních bodů vyšší než odpovídá jejich podílu na bilanční sumě bankovního sektoru. Z celkového počtu 36 bank bylo 6 bank ztrátových.⁸⁴

Pro výslednou úroveň čistého zisku je rozhodující tvorba zisku z finanční činnosti, provozní náklady a vzhledem k rozsáhlému úvěrovému portfoliu tuzemských bank rovněž operace spojené s bankovními úvěry související především s jejich kvalitou. Do tvorby hospodářského výsledku v roce 2005 vstoupily rovněž mimořádné výnosy a náklady.⁸⁵

Ve struktuře zisku z finanční činnosti hrají stále významnější roli zisk z úroků a zisk z poplatků s 59%, resp. 29% podílem v roce 2005. Podíl úroků a poplatků na výnosech bankovních sektorů v jednotlivých zemích EU závisí především na struktuře jejich bilance, tj. na struktuře nabídky produktů a služeb. Podíl úrokového zisku na zisku z finančních činností byl u konsolidovaného bankovního sektoru ČR v rámci zemí EU v roce 2004 nejmenší. To koresponduje s dosud malým zastoupením úvěrů na celkových aktivech a současnými nízkými úrokovými sazbami. Ve srovnání s předchozím obdobím došlo souběžně s růstem bankovních pohledávek k růstu uvedeného podílu.

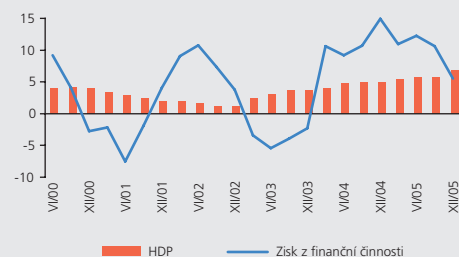
Český bankovní sektor, který je hlavním zdrojem financování domácností a významným zdrojem financování podniků, tvoří většinu svého úrokového zisku prostřednictvím úvěrů poskytnutých těmto dvěma segmentům klientů. Úroky z úvěrů nebankovní klientele v roce 2005 představovaly polovinu celkových úrokových výnosů, zatímco v roce 2004 to bylo o 5 procentních bodů méně. Růst uvedeného podílu odráží dynamický růst úvěrové emise, o kterém hovoří kapitola 4.4.2 Vývoj úvěrů a kreditního rizika. Úroky přijaté z titulu vlastnictví dluhových cenných papírů představují rovněž významnou, avšak v tomto případě relativně stabilní položku s podílem pohybujícím se kolem 20 % úrokových výnosů.

V roce 2005 široce diskutovaná otázka poplatků účtovaných bankami byla jedním z faktorů vedoucích k minimálnímu meziročnímu nárůstu zisku z poplatků a provizí o 1,6 % (v roce 2004 o 18,9 %).⁸⁶ Podstatnou část této složky zisku tvoří poplatky účtované v rámci platebního styku (téměř 58 %), podíl poplatků z úvěrové činnosti již druhým rokem poklesl, za rok 2005 na necelých 19 %.

Při stanovení výše úroků a poplatků hraje u úvěrových produktů kromě situace na trhu a bonity klienta významnou roli rovněž konkurenční struktura v daném segmentu trhu. Banky informují potenciální klienty nejen o úrokové sazbě z eventuálního úvěru, ale i o jeho celkové ceně, tj. o roční průměrné sazbě nákladů zahrnující veškeré poplatky vázící se k úvěru.

GRAF IV. 17

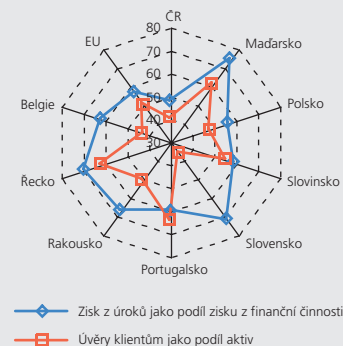
Zisk z finanční činnosti a HDP
(%, meziroční změny)

Pramen: ČNB, ČSÚ

GRAF IV. 18

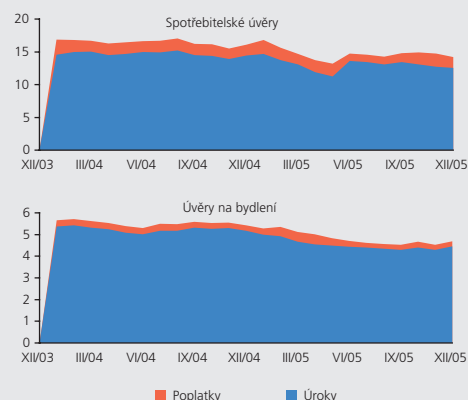
Mezinárodní srovnání významu úročených aktiv pro tvorbu zisku a bilance bank
(%, národní bankovní sektory jsou na konsolidované bázi)

Pramen: ČNB, ECB

GRAF IV. 19

Rozklad roční průměrné sazby nákladů u úvěrů obyvatelstvu
(%, sazby nových korunových úvěrů)

Pramen: ČNB

84 Jde o pobočky zahraničních bank a banky se specializovanými činnostmi.

85 V roce 2005 ovlivnily zisk bankovního sektoru mimořádné výnosy z arbitrážního řízení, prodeje majetkových účastí, snížení příspěvku do Fondu pojištění vkladů a přijaté dividendy.

86 Dalšími významnými faktory vedoucími k citelnému meziročnímu poklesu tempa růstu zisku z poplatků v roce 2005 byly jednorázové události (mimořádné výnosy navyšující zisk z poplatků v roce 2004 a změny účetnictví snižující zisk z poplatků v roce 2005).

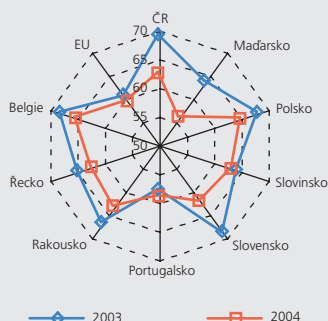
Hranice mezi tvorbou úrokového zisku a ostatními komponentami zisku z finanční činnosti zůstává neostrá vzhledem k tomu, že tuzemské banky mohou od roku 2003 používat efektivní úrokovou míru.⁸⁷ Úroková míra tak může mít v sobě zakomponován částečně nebo i plně poplatek, který se k danému úročenému aktivu či pasivu váže. Srovnání v oblasti tvorby úrokového zisku a zisku z poplatků mezi jednotlivými bankami, popř. mezi jednotlivými národními bankovními sektory tudíž nemůže být zcela přesné.

Čisté saldo tvorby a rozpouštění opravných položek a rezerv k pohledávkám dosáhlo již druhým rokem kladné hodnoty. Do hospodářského výsledku bank tak vstupuje jejich čistá tvorba související primárně s rostoucím objemem poskytnutých úvěrů. Bankovní sektor meziročně vykazuje mírný pokles ohrožených úvěrů, souběžně však zaznamenal nárůst sledovaných úvěrů vedoucí k celkovému zvýšení klasifikovaných úvěrů. Růst vykázaly v roce 2005 portfoliové úvěry, ke kterým je rovněž třeba vytvářet dostatečné opravné položky. Podíl portfoliové sledovaných úvěrů, k nimž banky tvoří opravné položky na základě statistických odhadů, dosáhl v závěru roku 2005 zhruba 10 % celkových úvěrů.

GRAF IV. 20

Mezinárodní srovnání efektivnosti prostřednictvím ukazatele cost-income

(%, národní bankovní sektory jsou na konsolidované bázi)

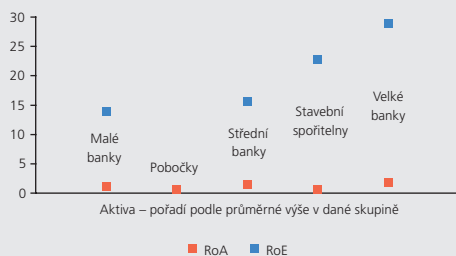
Pramen: ČNB, ECB

Výsledná rentabilita bank závisí do značné míry na jejich schopnosti efektivně využívat zdroje. Vývoj provozních nákladů vztahených k zisku z finanční činnosti (cost-income ratio) dokládá růst efektivity v uplynulém období. Ve srovnání s rokem 2003 došlo již podruhé k poklesu nákladů, jejichž prostřednictvím banky dokázaly vytvořit stejný objem zisku z finanční činnosti. V roce 2004 se český konsolidovaný bankovní sektor s hodnotou ukazatele provozní náklady/zisk z finanční činnosti 62,6 % pohyboval o 3,2 procentní body nad evropským průměrem. Mezi zeměmi CEC5 (5 zemí střední a východní Evropy, tj. ČR, Maďarsko, Polsko, Slovensko a Slovinsko) vykázalo lepší efektivitu pouze Maďarsko (56 %). Banky působící v ČR dosahují velmi dobré efektivity rovněž v rámci mezinárodně působících bankovních skupin, jichž jsou členy. Efektivita bank měřená ukazatelem provozní náklady/zisk z finanční činnosti se pro většinu bankovních sektorů v EU v posledních letech zlepšuje.

Výše uvedené faktory vedly opakovaně k dosažení vysokých hodnot rentability aktiv a kapitálu Tier1,⁸⁸ a to 1,4 %, resp. 25,3 %. V obou případech došlo v roce 2005 k meziročnímu růstu ukazatelů. Podobně dobrých výsledků dosahují i další země CEC5. Průměr EU byl v roce 2004 naopak pro oba ukazatele několikanásobně nižší. Bankovní sektory netransformačních ekonomik v EU se začaly zotavovat z předchozího útlumu citelněji až v roce 2005. Například Řecko a Portugalsko vykázaly v roce 2004 za své konsolidované bankovní sektory rentabilitu kapitálu Tier1 jen mírně převyšující 10 %. Belgie či Rakousko, tedy země vlastníků významných bank působících v ČR, se ve stejném ukazateli přiblížily úrovni 15 %. Rentabilita celého sektoru byla v ČR tažena vzhůru skupinou velkých bank. Srovnání ziskovosti a efektivity českých a zahraničních bank propojených vlastnickými vztahy je obsaženo v kapitole 4.8 Mezinárodní aspekty.

GRAF IV. 21

Rentabilita aktiv a Tier1 v roce 2005 dle skupin bank (%)

Pramen: ČNB

Banky usilují o zvýšení své efektivnosti, a tím i o růst rentability, také prostřednictvím posílení kanálů přímého bankovníctví. V objemech transakcí využívajících některý z kanálů elektronického bankovníctví je na prvním místě internetové bankovníctví s více než 5,6 mld. Kč převedenými v roce 2005, což je trojnásobek roku 2004. Objem transakcí provedených platebními kartami v ČR v roce 2004 dosáhl na jednoho obyvatele 76 tis. Kč, což představuje hodnotu srovnatelnou s průměrem eurozóny a současně nejvyšší z regionu CEC5. Hodnota transakcí tak vzrostla meziročně o 130 %. Také počet terminálů ATM vztahený k celkové populaci se v ČR v průběhu posledních 4 let plynule zvyšoval. V roce 2004 byl srovnatelný se zeměmi CEC5, ale stále ještě podstatně nižší než průměr v EU (v ČR 269, v EU 708 ATM

⁸⁷ Efektivní úroková míra je úrokovou mírou, kterou se diskontují očekávané budoucí peněžní toky až do splatnosti nebo do nejbližšího data změny úrokové sazby.

⁸⁸ Kapitál Tier1 představuje nejkvalitnější a u bank v ČR rovněž nejvýznamnější část regulatorního kapitálu. Dominantními složkami Tier1 jsou základní kapitál, nerozdělený zisk a povinné rezervní fondy.

na milion obyvatel). Nejvíce používanými platebními kartami zůstávají v ČR karty debetní, v současnosti však dochází k výraznému růstu v počtu kreditních karet a tedy i k paralelnímu rozvoji úvěrování prostřednictvím těchto instrumentů (blíže viz kapitola 4.4.2 Vývoj úvěrů a kreditního rizika).

Rozvoj elektronického bankovníctví může přispět k růstu ziskovosti bank a zvýšit komfort pro klienty, přináší však také nové formy možných rizik. Jde zejména o zvýšenou citlivost na selhání systémů a o kriminální aktivity spojené s novými technologiemi. Cílem těchto aktivit se mohou stát i klienti bank v ČR. Na úrovni EU byla v průběhu posledních 10 let přijata řada opatření vedoucích k eliminaci faktorů umožňujících zneužití nových technologií. Česká republika podepsala v únoru 2005 dokument nazvaný „Council of Europe Cybercrime Convention“, a připojila se tak k zemím, které usilují o harmonizaci legislativního a regulatorního prostředí počítačových a síťových systémů.

Na základě rozhodnutí valných hromad dochází každoročně k rozdělování zisku. V roce 2005 vyplaty banky a 5 stavebních spořitelen svým akcionářům dividendy ve výši 13,6 mld. Kč. Objem dividend byl menší než v roce 2004, přesto dosáhl téměř dvojnásobku výplat z roku 2003. Dividendy představovaly 41,5 % čistého zisku roku 2004 a s téměř 82 % podílem byly nejvyšší položkou rozdělovaného zisku. Téměř 60 % zisku vytvořeného v roce 2004 zůstalo v bilancích bank. Pokračující repatriace zisku do zemí investorů opětovně přispěla ke schodku běžného účtu platební bilance. Na celkovém odlivu zisku do zahraničí se bankovní sektor v roce 2005 podílel 17 %, tedy podílem o 1/3 menším než v roce 2004.

Poměr rozděleného a nerozděleného zisku se v roce 2005 změnil ve prospěch nerozděleného zisku. Přesto uskutečněná výplata dividend a dynamický růst úvěrové emise vedly k dalšímu meziročnímu poklesu celkové kapitálové přiměřenosti z 12,6 % na 11,9 % a k poklesu kapitálové přiměřenosti Tier1⁸⁹ z 11,0 % na 9,4 %. K poklesu došlo ve všech skupinách bank, a to u obou ukazatelů. Všechny banky však v průběhu roku 2005 plnily daná regulatorní minima, tj. hranici 8 %, resp. 4 %.

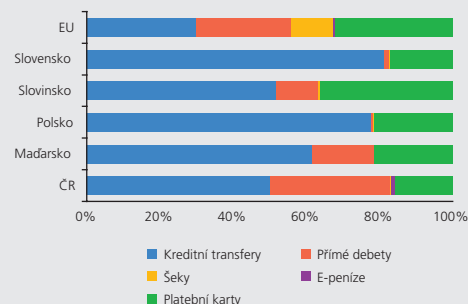
V rámci mezinárodního srovnání vykazovalo na konci roku 2004 nižší hodnotu kapitálové přiměřenosti konsolidovaného bankovního sektoru ze zemí CEC5 pouze Slovensko. Původní členské země dosáhly v některých případech vyšších hodnot (např. Řecko či Belgie), v jiných případech hodnot mírně nižších (např. Portugalsko a Rakousko).

Nepoměr v tempu růstu kapitálu a kapitálového požadavku, způsobující pokles kapitálové přiměřenosti bank v ČR, se projevil ve výsledcích zátěžových testů. Ve srovnání s rokem 2004 došlo ke snížení kapitálového polštáře nutného pro absorbování šoků v jednotlivých scénářích.⁹⁰

Český bankovní sektor byl prostřednictvím 6 zástupců předmětem Kvantitativní dopadové studie č. 5 (QIS5). Studie je navržena Basilejským výborem pro bankovní dohled za účelem odhadu dopadu důsledků implementace Směrnice EU o kapitálových požadavcích, která upravuje novou kapitálovou koncepci Basel II pro země EU. Podle výsledků této studie se v ČR nedá vyloučit mírný pokles kapitálové přiměřenosti po vstoupení směrnice v platnost. Očekávané snížení kapitálových požadavků v oblasti úvěrového rizika zřejmě nebude dostatečně kompenzovat nově stanovené kapitálové požadavky k operačnímu riziku.⁹¹

GRAF IV. 22

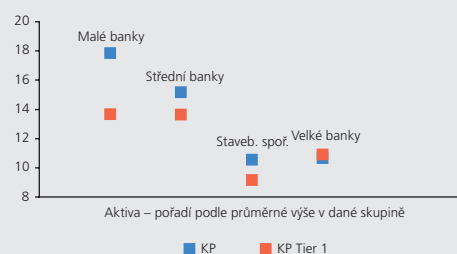
Relativní důležitost platebních instrumentů v r. 2004
(% celkového počtu všech transakcí)

Pramen: Blue book, ECB

GRAF IV. 23

Kapitálová přiměřenost a KP Tier1 v roce 2005
dle skupin bank (%)

Pramen: ČNB

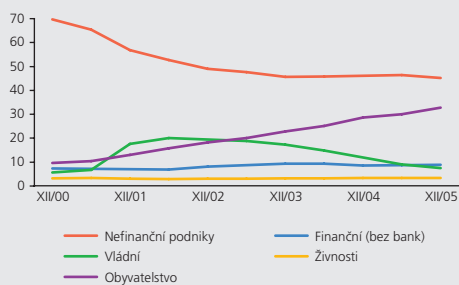
89 Kapitálová přiměřenost Tier1 je definována jako poměr kapitálu Tier1 a celkových rizikově vážených aktiv.

90 Výsledky testů popisuje detailně článek Shrnutí výsledků zátěžových testů bank v tematické části této zprávy.

91 S podrobnější informací týkající se dopadové studie a s celkovou připraveností ČR na zavedení Basel II se lze seznámit v publikaci Bankovní dohled 2005.

GRAF IV. 24

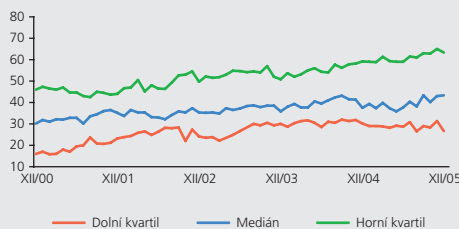
Struktura úvěrů podle sektorů
(%, podíl jednotlivých sektorů na celkových úvěrech)

Pramen: ČNB

GRAF IV. 25

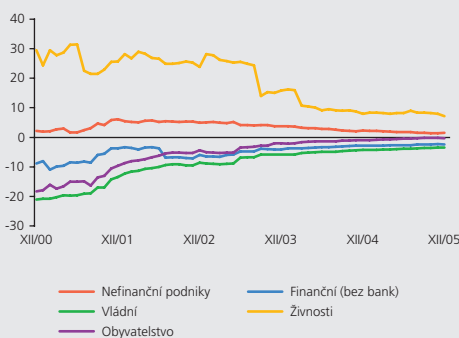
Podíl pohledávek za klienty na bilanční sumě
(%, distribuce)

Pramen: ČNB

GRAF IV. 26

Ohrožené úvěry podle sektorů
(p.b., rozdíly mezi percentuálními podíly ohrožených úvěrů daného sektoru a klientům celkem)

Pramen: ČNB

4.4.2 Vývoj úvěrů a kreditního rizika

Úvěrové riziko zůstává z pohledu finanční stability významným faktorem bankovního podnikání, a to především s ohledem na rostoucí podíl úvěrů ve struktuře aktiv. Pokud by došlo k nečekanému nepříznivému vývoji v bilancích největších dlužníků, tj. podnikové sféry a obyvatelstva, čelily by banky nárůstu úvěrového rizika. Naopak tzv. rychle likvidní aktiva,⁹² která jsou druhou nejvýznamnější složkou bankovních aktiv, představují ve srovnání s úvěrovou emisí méně výnosnou, nicméně bezpečnější variantu alokace zdrojů. Slouží současně jako pojistka pro případné nepředpokládané okamžité plnění závazků.

Úvěrová emise bank působících v ČR na konci roku 2005 dosáhla 1 179 mld. Kč. Podíl bankovních úvěrů na HDP v roce 2005 po mírném poklesu v roce 2004 vzrostl o 3,7 p.b. na 40,2 %. V mezinárodním srovnání je celková úvěrová emise bank vyšší než v některých sousedních zemích (vztaženo k HDP zhruba o 4 p.b. ve srovnání s Polskem či se Slovenskem pro rok 2004), je však stále pod úrovní EU (viz také kapitola 4.1 Mezinárodní srovnání). Potenciál růstu je ve srovnání se západoevropskými ekonomikami značný. Vládní sektor je jediným, jehož přímá zadluženost vůči bankám v ČR se v roce 2005 snížila. Banky se intenzivně zaměřovaly především na sektor obyvatelstva.

Úvěry na konci roku 2005 představovaly 38,7 % celkových aktiv. Meziročně došlo k růstu o 1,6 p.b. Na zvýšení se podílelo především obyvatelstvo a podniková sféra (57 %, resp. 39 %). Růst úvěrů o 16,7 % za rok 2005 představuje meziroční akceleraci o více než 10 p.b. a koresponduje s příznivým vývojem makroekonomických ukazatelů. V uplynulém období nedošlo pouze k růstu průměrné hodnoty podílu úvěrů na bilanční sumě bank. Růst pohledávek za klienty v bilancích byl zřetelný v celém spektru českých bank. To dokládá dlouhodobě rostoucí střední hodnota podílu pohledávek na bilanční sumě bank dokumentovaná růstem mediánu (za posledních 5 let o 13 procentních bodů), který je doprovázen růstem dolního a horního kvartilu.

Ohrožené úvěry za klienty na konci roku 2005 představovaly 4,1 % celkových úvěrů bankovního sektoru poskytnutých nebankovním klientům. Meziročně došlo ke snížení o 0,8 p.b. Současně ohrožené úvěry mírně klesly i v absolutním vyjádření. Zřetelný je trend sblížování kvality úvěrů u jednotlivých sektorů ekonomiky, přičemž kvalita se ve všech případech v roce 2005 průběžně zlepšovala. Horších než průměrných výsledků dlouhodobě dosahují úvěry živnostníkům a nefinančním podnikům.

Kreditní riziko bylo hodnoceno rovněž pomocí makroekonomického modelu a následně byl testován dopad šokového zhoršení kvality úvěrů na celkovou úroveň kapitálové přiměřenosti. Výsledky modelu a testování⁹³ prokázaly robustnost systému a dostatečnou rezervu disponibilního kapitálu bankovního sektoru jako celku. V některých případech se však banky či skupiny bank dostávají z pohledu zvládnutí rizika na hranici svých možností. Případné ztráty plynoucí z již existující snížené kvality části úvěrového portfolia byly v závěru roku 2005 pro sektor jako celek plně kryty prostřednictvím opravných položek a zajištění. Růst kvality úvěrů ovlivňuje, s ohledem na tvorbu opravných položek, pozitivně výsledný zisk. Ve srovnání s evropským průměrem byl v roce 2004 podíl ohrožených úvěrů poskytnutých bankami v ČR mírně vyšší.⁹⁴

92 Rychle likvidní aktiva jsou pohotově k dispozici ke krytí závazků banky. Jedná se o pokladní hodnoty, vklady a úvěry u ČNB, běžné účty u jiných bank, termínované pohledávky za jinými bankami do 24 hodin, bezkupónové a kupónové dluhové cenné papíry vydané vládními institucemi a ČNB.

93 Výsledky modelu a testování jsou uvedeny v tematických částech Makroekonomický model kreditního rizika a Shrnutí výsledků zátěžových testů v tematické části této zprávy.

94 Srovnání s průměrem v EU v roce 2004 ve výši 2,7 % je nutno považovat spíše za orientační, neboť metodiky sledování kvality úvěrů nejsou v jednotlivých zemích EU shodné.

Úvěry nefinančním podnikům

Z pohledu ekonomických sektorů byla podniková sféra s 44,6% podílem na bankovních úvěrech klientů na konci roku 2005 největším dlužníkem bank.⁹⁵

Průměrné meziroční tempo růstu v letech 2002 – 2004 dosáhlo 2,5 %. Do kladných čísel se růst úvěrů podnikům přehoupl v druhé polovině roku 2003. V mezinárodním srovnání se toto tempo růstu nalézá pod průměrem eurozóny a rovněž pod průměrnou hladinou dosaženou v celé EU. Ze středoevropských nových členských zemí dosáhly nižšího růstu úvěry na Slovensku a v Polsku. V ukazateli úvěry podnikům/HDP se ČR s necelými 18 % v roce 2004 nalézala v dolní polovině žebříčku EU (viz také kapitola 4.1 Mezinárodní srovnání). V roce 2005 došlo k výraznému zrychlení dynamiky úvěrů české podnikové sféry, který s 14,3 % převýšil vývoj v předchozích dvou letech téměř o 7 bodů.

Úvěry nefinančním podnikům představují s hodnotou Herfindahlova indexu 1 114 nejméně koncentrovaný trh mezi jednotlivými ekonomickými sektory. Pět největších bank koncem roku 2005 disponovalo 63 % úvěrů, což je o 3 p.b. méně než u sektoru obyvatelstva. Konkurence v segmentu úvěrů podnikům je značná. Banky jsou v současné době ekonomického růstu stále ochotnější rozšířit možnosti financování podnikových aktivit a podílet se tak na očekávaných ziscích. Neméně významným kritériem hodnocení konkurence je možnost vstupu nových hráčů na úvěrový trh. Tato možnost zůstává v ČR i nadále otevřená.

Pro podnikovou sféru je významné nejen dostatečné konkurenční prostředí zajišťující kvalitní a cenově přiměřené úvěrové produkty, ale rovněž řízení devizového, likviditního a úrokového rizika. Uvedené typy rizik včetně kvality úvěrů jsou s ohledem na velikost úvěrové expozice vůči podnikům relevantní i pro bankovní sektor. Z pohledu finanční stability mohou ovlivnit odolnost bankovního sektoru vůči případným jednotlivým šokům (úrokovému, kurzovému a změny kvality).

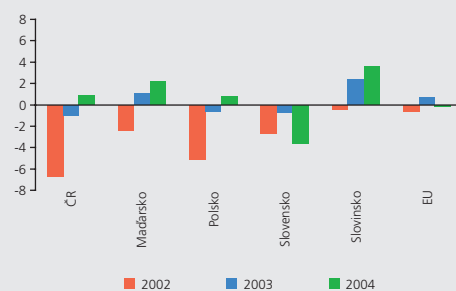
Po vstupu do EU se zintenzivnily vztahy českých podniků se zahraničím. Devizové riziko podstupované českými exportéry a importéry by mohlo být v případě nepříznivého vývoje, a pokud by nebylo zajištěno, částečně přeneseno i na věřitele, tj. na bankovní instituce. Na druhé straně je nutné poznamenat, že míra cizoměnových úvěrů podnikům v ČR (zhruba 20 % celkových úvěrů podnikům) je výrazně nižší než v některých jiných zemích. Řada exportérů je „přirozeně“ zajištěna vůči pohybům kurzu exporty do zemí eurozóny.

Zhruba 40 % úvěrů podnikům je dlouhodobě poskytováno se splatností do 1 roku, asi třetina nad 5 let, nejmenší část je čerpána na období 1 – 5 let. Struktura splatnosti je částečně promítnuta do doby fixace sazeb. V roce 2005 bylo v průměru 46 % celkových nových úvěrů podnikům čerpáno formou kontokorentních a podobných úvěrů, stejné procento bylo poskytnuto za podmínek floatingu či fixace do 1 roku. Podíl úvěrů s fixací nad 5 let stoupl během roku 2005 z lednového zhruba 1 % na prosincových necelých 6 % nově čerpaných úvěrů. Podniky se tak přizpůsobují změnám na trhu pružněji než obyvatelstvo (viz kapitola 4.4.2 Vývoj úvěrů a kreditního rizika – úvěry obyvatelstvu).

Úvěry bank působících v ČR směřují z 68 % do podniků vlastněných soukromým českým kapitálem. Tento podíl je vyšší než by odpovídalo vlastnické struktuře firem působících v ČR.⁹⁶ Společnosti se zahraniční majoritou čerpají v některých případech úvěry přímo v konkrétní zemi vlastníka.

GRAF IV. 27

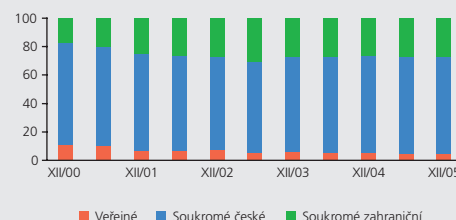
Meziroční změny podílu úvěrů nefinančním podnikům na HDP (p.b.)

Pramen: ČNB, ECB

GRAF IV. 28

Struktura úvěrů nefinančním podnikům podle vlastnictví (%)

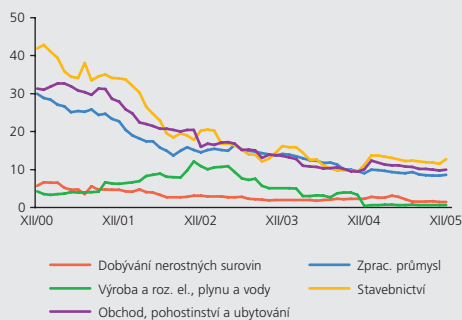
Pramen: ČNB

⁹⁵ Bankovní úvěry jsou po pohledávkách z obchodního styku a úvěrech ze zahraničí třetím nejvýznamnějším zdrojem financování podnikové sféry v ČR.

⁹⁶ V rukou zahraničních vlastníků je zhruba polovina společností s více než 100 zaměstnanci.

GRAF IV. 29

Ohrožené úvěry podle odvětví
(% celkových úvěrů daného odvětví)

Pramen: ČNB

Kvalita úvěrů směřujících do podnikové sféry se pozvolna zlepšuje. Na konci roku 2005 představovaly ohrožené úvěry 5,1 % celkových úvěrů poskytnutých firmám, což je meziroční pokles o 1,5 procentního bodu. Podnikový sektor je však výrazně heterogenní s ohledem jak na oblast podnikání, tak na již zmíněné vlastnictví. Z odvětvového hlediska jsou nejqualitnějšími dlužníky bank výrobci a distributoři elektřiny, plynu a vody s necelými 0,3 % ohrožených úvěrů. Zpracovatelský průmysl, stavebnictví, obchod, pohostinství a ubytování se v průběhu roku 2005 pohybovaly v rozpětí 8 % – 13 %, tyto hodnoty se však ve srovnání s rokem 2000 výrazně snížily. U sezonních odvětví, například ve stavebnictví, se objevují výkyvy v kvalitě i během roku.

Společnosti vlastněné zahraničním kapitálem s podílem necelých 2 % ohrožených úvěrů splácejí své závazky vůči bankám s podstatně vyšší platební morálkou než je tomu v případě českých subjektů. To odpovídá výsledkům analýzy podniků vlastněných zahraničním kapitálem provedené v kapitole 3.1 Nefinanční podniky, podle níž jsou podniky v zahraničním vlastnictví finančně odolnější. Odpovídající hodnoty u veřejných společností i společností vlastněných českým soukromým kapitálem se pohybovaly v závěru roku 2005 kolem 8 % podílu ohrožených úvěrů.

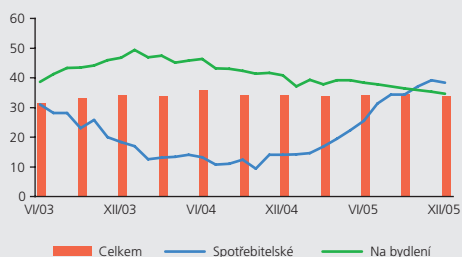
K finanční stabilitě bankovního sektoru z pohledu financování podniků výrazně přispívá Centrální registr úvěrů (CRÚ) provozovaný Českou národní bankou. Banky mají k dispozici informaci o úvěrovém zatížení stávajících i potenciálních klientů, a mohou tak lépe řídit rizika svých úvěrových portfolií. CRÚ, který obsahuje údaje o právnických osobách a fyzických osobách-podnikatelích,⁹⁷ je v provozu od října 2002. Údaje jsou do registru povinny zasílat na měsíční bázi všechny banky působící na území ČR. Tyto údaje zůstávají v registru po dobu 10 let od splacení pohledávky. K 31. 12. 2005 obsahoval registr 302 799 klientů s aktivní nebo již splacenou pohledávkou. V průběhu roku 2005 byl komerčními bankami proveden dotaz do registru na úvěrové zatížení u celkem 201 580 klientů, což znamená 67 % všech klientů v registru. Vedle dotazů komerčních bank na úvěrové zatížení vlastních klientů je registr využíván i pro získání informací o potenciálních klientech. To potvrzuje i 48 169 provedených dotazů na nenalezené klienty. Tyto statistiky signalizují intenzivní využívání registru komerčními bankami. V současné době dokončovaný modul umožňující analýzy agregovaných dat v databázi CRÚ bude cenným datovým zdrojem pro centrální banku i analytiku z komerčních bank, kteří na jeho základě dokáží lépe sledovat finanční stabilitu bankovního sektoru.

Úvěry obyvatelstvu

Úvěry poskytnuté obyvatelstvu patří k nejdynamičtěji rostoucím položkám aktiv domácích bank. Tempo jejich růstu se za uplynulých 5 let zvýšilo o 11,6 p.b. na 34 %⁹⁸ v roce 2005. Koncem roku 2005 bylo obyvatelstvo s celkovými závazky vůči bankám ve výši 380 mld. Kč po podnikové sféře druhým nejvýznamnějším dlužníkem bank. Úroky účtované obyvatelstvu se společně s příslušnými poplatky stávají významnou složkou tvorby zisku bank (viz kapitola 4.4.1 Tvorba a rozdělení zisku). Rychlý růst úvěrů obyvatelstvu současně významně zvyšuje požadavky kladené na tvorbu kapitálu bank, tedy na polštář sloužící ke krytí úvěrového rizika. Růst úvěrové emise, pokud nebude doprovázen dostatečnou tvorbou zisku ponechaného v bance a vstupujícího do kapitálu, může vést k dalšímu poklesu kapitálové přiměřenosti. Obdobný vývoj zaznamenávají i některé další země EU.

GRAF IV. 30

Úvěry obyvatelstvu
(%, meziroční změny)

Pramen: ČNB

97 Informace o dlužnících bank – obyvatelstvu a jejich závazcích jsou obsaženy v Bankovním registru klientských informací, který je provozován soukromou společností.

98 Uvedená tempa růstu hodnotí stavové veličiny.

Tempo růstu úvěrů na bydlení v roce 2005 dosáhlo 34,1 %. V průběhu roku se mírně zpomalila dynamika růstu klasických hypoték na bytové nemovitosti i úvěrů stavebních spořitelen. Hypoteční úvěry byly rozhodující pro růst celkových úvěrů na bytové účely. Celkové tempo růstu úvěrů obyvatelstvu bylo kromě úvěrů na bydlení taženo rovněž spotřebitelskými úvěry. Ty ve srovnání s koncem roku 2004 vzrostly o 37,8 %. Dynamika jejich růstu je za poslední dva roky na nejvyšší úrovni.

Ve struktuře úvěrů obyvatelstvu hrají rozhodující roli úvěry na bydlení s 70 % v prosinci 2005 (průměr EU 70 % v roce 2004), spotřebitelské úvěry dosáhly 25 %. Z faktorů podporujících růst bankovních úvěrů obyvatelstvu zůstaly v roce 2005 dále ve hře především přetrvávající nízké úrokové sazby, rostoucí příjmy a celkově snazší dosažitelnost úvěrů související nejen s možnostmi poptávky, ale i s nabídkovou stranou. Kromě dalšího růstu objemů klasických hypotečních úvěrů a úvěrů ze stavebního spoření se bankám dařilo i s nabídkou americké hypotéky a úvěrů z kreditních karet.

Bankovní půjčky domácnostem v ČR připadající na jednoho obyvatele dosahují obdobně jako v některých jiných nových členských zemích i přes současný rychlý růst jen zhruba 10 % průměru EU. O existenci dalšího prostoru pro růst svědčí rovněž porovnání s HDP. ČR v roce 2004 dosáhla s 12 % hloubky zprostředkování na trhu úvěrů domácnostem úrovně srovnatelné s jinými novými středoevropskými členskými zeměmi, evropský průměr činil 57 %. Příjmy obyvatel původních členských zemí jsou vyšší, dlužníci z řad obyvatelstva tudíž mají dostatek prostředků splácet několikanásobně vyšší úvěry. I relativně velké úvěry na financování bytových potřeb jsou ve srovnání s ČR dostupnější širšímu okruhu potenciálních zájemců. S růstem příjmu obyvatelstva v ČR se dá očekávat rovněž další růst počtu zájemců o bankovní úvěry a postupné přibližování průměrné výše úvěru k úrovni obvyklé v EU. Do hry vstupuje i vývoj na trhu cen rezidenčních nemovitostí, o kterém pojednává kapitola 3.3 Ceny nemovitostí.

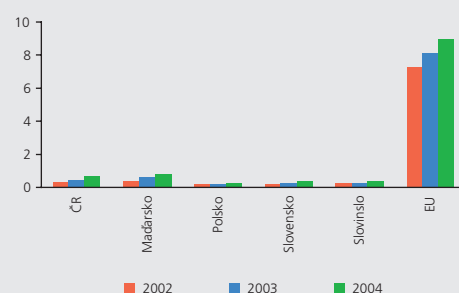
Z pohledu finanční stability jsou u úvěrů na bydlení důležité hodnoty loan to value (LTV), tj. poměr čerpaného úvěru a hodnoty zastavené nemovitosti; fixace sazeb; doba splatnosti úvěrů a měna. Podíl úvěrů obyvatelstvu v zahraničních měnách v prosinci 2005 dosáhl méně než 0,2 % celkových úvěrů, a nepředstavuje tudíž významnější riziko.

Ukazatel LTV dosáhl v prosinci 2005 pro průměrnou klasickou hypotéku čerpanou na bytové účely 55 %. Výše hodnoty naznačuje, že bankovní sektor je relativně odolný vůči kreditnímu riziku a současně disponuje dostatečnou rezervou v zajištění z pohledu pohybu cen nemovitostí. Jak vyplývá z kapitoly 3.3 Ceny nemovitostí, lze chápat současnou úroveň zajištění prostřednictvím nemovitostí za dostatečnou i z pohledu cenové hladiny na trhu rezidenčních nemovitostí.

Průměrné roční sazby z úvěrů na nemovitosti klesly v průběhu roku 2005 z 5,9 % na 5,2 %. Nejfrekventovanějším časovým pásmem pro fixaci sazeb nově čerpaných úvěrů na bytové účely byla v roce 2005 lhůta 1 – 5 let. Klienti bank se v roce 2005 rozhodli pro zafixování sazeb na toto období u více než 40 % úvěrů. Fixaci delší než 10 let domácnosti zvolily u čtvrtiny nových úvěrů. Někteří klienti se tak rozhodli stabilizovat výši svých pravidelných splátek a současně využít současných relativně nízkých úrokových sazeb. Za tuto jistotu však klienti platí ve srovnání s krátkodobější fixací vyšší cenu a s výjimkou úvěrů stavebních spořitelen se většinou zbavují možnosti bezsankčního předčasného splacení úvěru. Úvěry na bydlení byly na konci roku 2005 z více než 95 % tvořeny dlouhodobými úvěry se splatností přesahující 5 let.

GRAF IV. 31

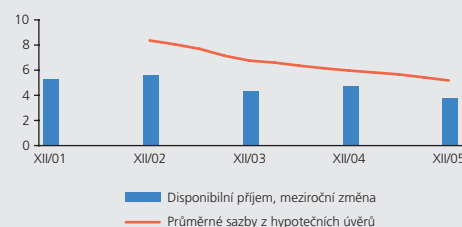
Úvěry domácnostem na bydlení připadající na 1 obyvatele
(tis. EUR)

Pramen: ČNB, ECB

GRAF IV. 32

Faktory ovlivňující vývoj hypotečních úvěrů
(%)

Pramen: ČNB

Koncentrace na trhu úvěrů pro bytové účely v roce 2005 vyjádřená Herfindahlovým indexem nepatrně vzrostla o 47 na 1 301. Pětice nejvýznamnějších bankovních poskytovatelů úvěrů na bydlení s 73 % tržním podílem zůstala ve srovnání s rokem 2004 nezměněná. Jsou mezi nimi zastoupeny jak banky umožňující financování obyvatelstva prostřednictvím hypoték, tak i stavební spořitelny. Stupeň koncentrace signalizuje poměrně zdravé konkurenční prostředí.

Pro spotřebitelské úvěry je klíčová především sazba a její fixace, které společně s délkou úvěru mohou ve střednědobém horizontu ovlivnit kvalitu této složky bankovních aktiv a finanční situaci domácností. Fixace sazeb hraje stejně jako v případě úvěrů na bydlení významnou roli při řízení úrokového rizika bank.

Sazba u spotřebitelských úvěrů v roce 2005 klesla v průměru o 1 procentní bod na 13,9 %. Ve srovnání s úvěry na bydlení jsou spotřebitelské úvěry obvykle dražší, neboť odrážejí vyšší rizikový profil těchto aktiv. Mezi sazbami jednotlivých bank jsou značné rozdíly. Sazby reflektují různé typy spotřebitelských úvěrů, délku fixace sazeb a v neposlední řadě jsou jedním z nástrojů umožňujících bance získat žádoucí podíl na trhu. Herfindahlův index koncentrace dosáhl na konci roku 2005 pro spotřebitelské úvěry 2 648, což představuje ve srovnání s úvěry na bydlení zhruba dvojnásobnou koncentraci. Úroveň koncentrace se vzájemně podmiňuje s cenami spotřebitelských úvěrů, jejichž rozptýl byl ve srovnání s méně koncentrovaným trhem úvěrů na bydlení mnohem větší. Při hodnocení koncentrace a cen je nutno přihlížet k již dříve uvedeným faktorům jako je otevřenost trhu umožňující vstup nových konkurentů a vyšší efektivnost některých subjektů umožňující nižší ceny. Podstatná je rovněž škála produktů v dané oblasti a dostatečná informovanost klienta.

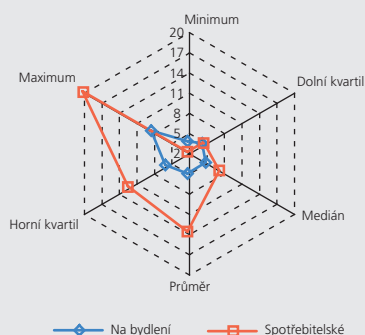
Průměrné úrokové sazby spotřebitelských úvěrů jednotlivých bank se v závěru roku 2005 pohybovaly v rozpětí 18 procentních bodů. K nejnižším sazbám sahají banky obvykle v případech amerických hypoték, které jsou plně zajištěny kvalitní zástavou. Dražší naopak mohou být úvěry z kreditních karet nabízející klientovi výměnou za vysoký komfort a flexibilitu.

70 % spotřebitelských úvěrů bylo v roce 2005 poskytnuto s plovoucí sazbou, popř. s pevnou sazbou stanovenou na období do 1 roku. Doba fixace sazeb odpovídá zpravidla nižším objemům spotřebitelských úvěrů ve srovnání s úvěry na bytové účely a průměrné kratší splatnosti těchto úvěrů. V roce 2005 došlo k výraznému růstu dlouhodobých úvěrů, jejichž objem se více než zdvojnásobil. Na konci roku 2005 spadalo do kategorie dlouhodobých 53 % úvěrů a do kategorie střednědobých 37 %, zatímco o rok dříve byl tento poměr obrácený. Růst doby splatnosti spotřebitelských úvěrů lze spojovat především se zrušením dřívějšího daňového zvýhodnění leasingu jako alternativy bankovních úvěrů. K nárůstu úvěrů s delší dobou splatnosti přispívala nejistota klientů bank týkající se dalšího vývoje sazeb. Ke změně časové struktury došlo částečně i v důsledku rozvoje americké hypotéky.

Americká hypotéka, kterou mohou banky poskytovat podle zákona o dluhopisech č. 190/2004 Sb., rozšířila spektrum bankovních úvěrů na jiné než bytové účely. Na konci roku 2005 poskytovalo tento typ úvěrů 17 bank. Celkový objem dosáhl 4,1 mld. Kč, z toho představovalo 1,8 mld. Kč spotřebitelské úvěry. Podíl spotřebitelských hypotečních úvěrů na celkových spotřebitelských úvěrech zatím zůstává pod úrovní 2 %. Ve srovnání s jinými typy úvěrů na nebytové účely je americká hypotéka pro banky s ohledem na její plné krytí kvalitní zástavou méně rizikovou investicí, což banka promítá do nižší ceny těchto úvěrů. Klientům se tak otevřela možnost i relativně vysokých úvěrů s nižšími úrokovými sazbami. Nevýhodou pro klienta může být zástava nemovitosti někdy i značně převyšující čerpaný úvěr. Nemovitost pak již nemůže posloužit v okamžiku eventuální potřeby

GRAF IV. 33

Sazby z korunových úvěrů obyvatelstvu k 31. 12. 2005
(%, průměrné hodnoty jednotlivých bank ze stavů úvěrů k danému dni)

Pramen: ČNB

čerpání dalšího velkého úvěru. Ukazatel LTV dosahoval v případě americké hypotéky na konci roku 2005 v průměru 47 %, což, obdobně jako u hypoték na bytové účely, představuje vysoký stupeň ochrany bank pro případy delikvence či negativního vývoje cen nemovitostí.

Úvěry z kreditních karet patří k další rozvíjející se formě spotřebitelských úvěrů. Objem úvěrů čerpaný kartami na konci roku 2005 dosáhl 5,5 % celkových spotřebitelských úvěrů. Tempo růstu těchto úvěrů (61 % v roce 2005) zatím nedrží zcela krok s růstem počtu těchto karet, přestože se mu ve srovnání s rokem 2004 značně přiblížilo. Na konci roku 2005 bylo v oběhu 632 tis. bankovních kreditních karet, další byly vydány pro klienty nebankovních finančních institucí. Kreditní karty přestávají být exkluzivní záležitostí pro nejbonitnější klientelu. Přesto je kvalita úvěrů čerpaných jejich prostřednictvím s podílem 5,1 % ohrožených úvěrů podstatně lepší než je tomu u průměrného spotřebitelského úvěru. Kreditní karty, které koncem roku 2005 nabízelo svým klientům 7 bank, a platební karty obecně jsou stále významnějším kanálem distribuce bankovních služeb. Objem transakcí uskutečněných prostřednictvím platebních karet vyjádřený jako podíl na HDP v ČR významně roste (28 % v roce 2004). Vysoké tempo růstu vyplývá z nízkého počátečního stavu. Po přiblížení se úrovni západoevropských zemí lze očekávat jeho výrazné zpomalení.

Kvalita úvěrů obyvatelstvu zůstala s podílem 3,3 % ohrožených úvěrů na celku v závěru roku 2005 na úrovni srovnatelné s prosincem 2004. Úvěry obyvatelstvu tudíž patří i nadále mezi nejvyšší složku úvěrového portfolia bank především v důsledku vysokého podílu úvěrů na bydlení, kde je motivace plnit splátkový kalendář velmi vysoká. Úvěry na bydlení na konci roku 2005 vykazovaly problémy se splácením pouze v 1,6 % jejich celkového objemu. Z hlediska finanční stability se tak jedná momentálně o jednu z nejméně rizikových složek úvěrového portfolia.

Pozornost si zasluhuje citelný růst spotřebitelských úvěrů a znatelné prodlužování průměrné doby jejich splatnosti. Předpokladem jejich včasného a úplného splacení jsou dostatečné očekávané příjmy dlužníka, neboť tyto úvěry obvykle nedisponují kvalitním zajištěním. Případné zhoršení příjmové situace domácností může ohrozit finanční situaci rodin i věřitelských bank. V závěru roku 2005 dosáhl podíl ohrožených úvěrů 7,8 % celkového stavu bankovních spotřebitelských úvěrů. Vzhledem k výše uvedenému rychlému růstu objemu, rostoucí době splatnosti úvěrů obyvatelstvu a také vzhledem k tomu, že novým úvěrům je většinou přiřazena nejvyšší kvalita, může dojít k určitému podhodnocení podílu rizikových úvěrů v delším časovém horizontu.

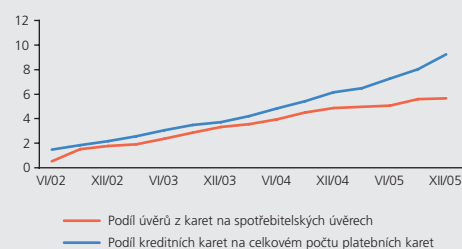
Vývoj spotřebitelských úvěrů domácnostem v rámci jednotlivých zemí EU skýtal v uplynulém období rozdílný obraz. Růst, popř. pokles v letech 2003 a 2004 byl ovlivněn celkovou situací v jednotlivých ekonomikách i úrovní nasycenosti daných trhů. Tyto dva klíčové faktory budou mít do budoucna značný vliv nejen na vývoj emise spotřebitelských úvěrů, ale i na jejich kvalitu.

Určité prvky nejistoty týkající se budoucího vývoje kvality úvěrů obyvatelstvu v ČR vyplývající ze současného dynamického růstu spotřebitelských úvěrů jsou násobeny narůstající praxí bank, které v rostoucím množství přestaly klasifikovat jednotlivé úvěry. V průběhu roku 2005 vzrostl podíl tzv. portfoliových úvěrů, jejichž kvalita není přesně známa, z 1 % na více než 25 % celkových úvěrů obyvatelstvu. V případě potřeby mají banky povinnost tvořit dostatečné opravné položky i k těmto úvěrům.

Domácnosti se zadlužují ve stále větší míře rovněž u nebankovních institucí, které obdobně jako banky sdílejí základní informace o svých dlužnících a jejich závazcích. Bankovní registr úvěrů domácnostem se v nedávné minulosti stal významným pomocníkem bank při rozhodování o poskytnutí nového úvěru a tudíž i nástrojem snižujícím kreditní riziko. Na konci roku 2005 využívalo Bankovní registr klientských informací 18 bank.

GRAF IV. 34

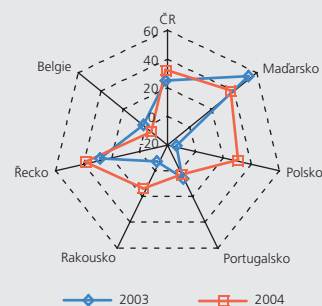
Kreditní karty a úvěry čerpané jejich prostřednictvím (%)

Pramen: ČNB

GRAF IV. 35

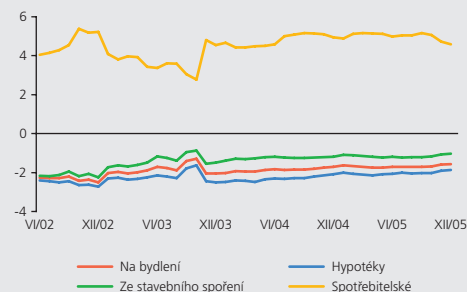
Mezinárodní srovnání dynamiky růstu spotřebitelských úvěrů (%)

Pramen: ČNB, ECB

GRAF IV. 36

Ohrožené úvěry obyvatelstvu podle účelu (p.b., rozdíly mezi procentuálními podíly ohrožených úvěrů daného účelu a obyvatelstvu celkem)

Pramen: ČNB

4.4.3 Zdroje financování aktiv

Způsob financování aktiv ovlivňuje schopnost banky reagovat na případný nepříznivý vývoj a může být rozhodující z pohledu odolnosti sektoru vůči eventuelním šokům. Z pohledu finanční stability je tudíž žádoucí věnovat se v detailnější analýze různým aspektům a faktorům spojeným s financováním bank. Mezi nejčastěji využívané formy cizích zdrojů bank v ČR patří vklady klientů, financování na mezibankovním trhu a emise dluhových cenných papírů.

Aktiva bankovního sektoru byla v roce 2005 financována prostřednictvím cizích zdrojů v průměru zhruba z 87 %. U poboček zahraničních bank a u stavebních spořitelů je tento poměr ještě asi o 10 p.b. vyšší. Mezi cizími zdroji jsou jednoznačně nejvýznamnější závazky bank vůči nebankovním klientům. Bankovní sektor však není homogenní; u některých institucí hraje primární roli financování na mezibankovním trhu, u jiných emise dluhových cenných papírů. Podřízené závazky mají s podílem nižším než 1 % bilanční sumy zcela zanedbatelnou úlohu. Tato situace je již několik let víceméně stabilní a chování dalších účastníků trhu vytváří pro banky působící v ČR čitelné prostředí. Specifická je situace stavebních spořitelů, jejichž financování se odvíjí od legislativou nastavených podmínek.

Celková primární depozita u bank dlouhodobě představují zhruba 1,7násobek bankovních úvěrů. Jednotlivé sektory ekonomiky hrají ve vztahu k bankám odlišnou roli. Obyvatelstvo a živnostníci patří dlouhodobě k čistým přispěvatelům bankovních úvěrů směřujících především do sféry nefinančních podniků. Nejvýznamnějším příjemcem úvěrů zůstává zpracovatelský průmysl následovaný obchodem a pohostinstvím a výrobci a distributory energií a vody.

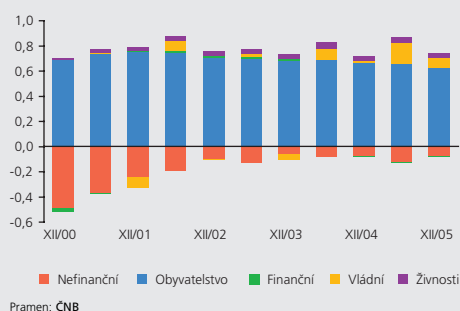
Dostatečnost krytí bankovních úvěrů formou primárních depozit čelí v současnosti dvěma hlavními výzvám. Přetrvávající prostředí nízkých úrokových sazeb a plochá výnosová křivka stírají rozdíly mezi úročením krátkodobých a dlouhodobějších vkladů klientů. Výrazně tak ovlivňují poměr objemu vkladů splatných na požádání a termínovaných vkladů. Na konci roku 2005 činil tento poměr 1:1. Úvěry se splatností delší než 1 rok představovaly 75 % celkových úvěrů poskytnutých bankami k témuž datu. Vklady splatné na viděnou lze z pohledu bank považovat za potenciálně méně stabilní, neboť klient nepodstupuje žádnou sankci za okamžitý výběr svých prostředků. Plochá výnosová křivka a nízké sazby působí současně ve prospěch růstu preferencí dlouhodobých úvěrů se zafixovanými sazbami. Druhou výzvou je pozvolný růst obliby investic domácností do životního pojištění, penzijního připojištění a produktů kapitálového trhu. Tyto formy úspor a investic se vrací na bankovní účty v ČR formou vkladů nebankovních finančních institucí jen částečně.

Prostřednictvím mezibankovního trhu se financují především pobočky zahraničních bank a některé střední banky, které nedisponují dostatečnými klientskými vklady. Vzhledem k renomé svých zahraničních vlastníků mají tyto banky většinou snadný přístup k výhodným zdrojům od jiných bank. Pobočky zahraničních bank v posledních pěti letech čerpaly na mezibankovním trhu v průměru téměř 60 % cizích zdrojů, často od nerezidentských bankovních institucí. Převahu aktivních, resp. pasivních expozic z mezibankovních vztahů lze hodnotit prostřednictvím tzv. mezibankovního poměru (pohledávky/závazky z mezibankovního trhu). Hodnota blízká 1 odpovídá bance, jejíž pohledávky a závazky vůči jiným bankám jsou vyrovnané.

Riziko možného vzniku mezibankovní nákazy bylo podrobeno zátěžovému testování. Bankovní sektor projevil v rámci tohoto testování dostatečnou odolnost.⁹⁹

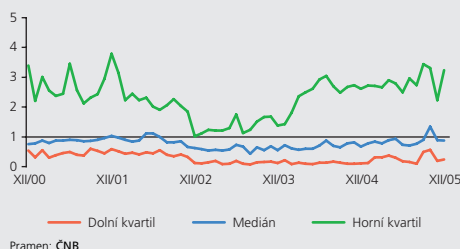
GRAF IV. 37

Čisté pozice sektorů vůči bankám
(bil. Kč, vklady u bank – bankovní úvěry)

GRAF IV. 38

Distribuce hodnot mezibankovního poměru
(pohledávky/závazky z mezibankovních obchodů,
bez stavebních spořitelů)

99 S výsledky testů se lze seznámit v článku Shrnutí výsledků zátěžových testů v tematické části této zprávy.

Význam financování prostřednictvím emisí dluhových cenných papírů roste především s rozvojem hypotečního bankovníctví. Na konci roku 2005 se tímto způsobem částečně financovalo celkem 19 bank. Možnosti financovat hypotéky prostřednictvím hypotečních zástavních listů využívalo 10 bank. Takto získané zdroje představovaly 120 mld. Kč a sloužily na pokrytí 46 % hypotečních úvěrů, z nichž převážná část byla poskytnuta na bytové účely.

Časový soulad aktiv a pasiv splatných do 3 měsíců i v delších časových pásmech byl v posledních letech velmi dobrý, což poskytuje bankám dobrou ochranu vůči případným likviditním šokům. Dostatečná likvidita bankovního sektoru vyjádřená podílem rychle likvidních aktiv na celkových aktivech zajišťuje dostatečnou ochranu bank pro případ eventuálního předčasného plnění závazků bank.

Vstup do EU neovlivnil rozsah cizoměnových operací bank působících v ČR. Jejich podíl zůstává průběžně na úrovni 16 % – 20 % aktivních i pasivních expozic v bilanci, tedy na úrovni před přičleněním ČR k EU. Výraznější převahu devizových závazků vykazují střední banky, vysokou volatilitou se vyznačuje pozice poboček zahraničních bank. Tento vývoj do značné míry odpovídá pozici jednotlivých skupin bank vůči nerezidentům, uvedené v kapitole 4.8 Mezinárodní aspekty. V rámci cizoměnových obchodů českých bank patřily v roce 2005 k nejfrekventovanějším měnám americký dolar, euro, libra šterlinků a slovenská koruna.

Bankovní sektor jako celek není vystaven významnému měnovému riziku. Celková devizová pozice je dlouhodobě téměř vyrovnaná. Stanovené limity na otevřené měnové pozice, jejichž účelem je minimalizace případných negativních dopadů souvisejících s měnovým rizikem, nejsou v současnosti většinou bank plně využívány. V naprosté většině bank jsou limity výrazně vyšší než skutečné čerpání. V rámci zátěžového testu byl v několika scénářích modelován šok do měnového kurzu. Pro bankovní sektor jako celek nesignalizovaly výsledky testu významnější měnové riziko. Bankovní sektor je vystaven nepřímému měnovému riziku především prostřednictvím úvěrů směřujících do podnikové sféry. V případě nezajištěných cizoměnových obchodů těchto subjektů může být jejich měnové riziko transformováno do případného zhoršení kvality jejich úvěrů. Současná úroveň kvality úvěrů podobný vývoj nesignalizuje.

4.4.4 Mezibankovní vztahy

Mezinárodní i domácí zkušenosti poukázaly na nezbytnost sledovat ukazatele finančního zdraví, indikátory včasného varování a další ukazatele popisující fungování finančního systému a bankovního sektoru. Do systému těchto nástrojů patří rozvoj pravidel obezřetného podnikání bank, monitorování aktivit na mezibankovním trhu, rozvíjení metodologie zátěžových testů a dalších nástrojů pro řízení úvěrového rizika a tržních rizik včetně údajů a hlášení dohledu.

V bankovním sektoru ČR se v závěru devadesátých let projevovaly důsledky nedostatečně restrukturalizované ekonomiky. Banky byly také vystaveny měnové krizi. Z trhu vystoupily selhávající malé banky a byla dokončena privatizace velkých bank. Některé scénáře zátěžových testů vycházejí z historických šoků a vývoje v letech 1997 – 1999 a zohledňují i riziko mezibankovní nákazy.

Údaje z hlášení o objemově významných expozicích v portfoliích bank poskytují informaci o více než 70 % celkových úvěrů a vkladů mezi bankami. Jde o pohledávky (zejména poskytnuté úvěry a půjčky) a závazky (přijaté úvěry a vklady) na mezibankovním trhu. Rozdíl mezi úhrnem pohledávek z hrubé angažovanosti (aktiva) a úhrnem závazků (pasíva) v daném roce je dán odlišnou metodikou.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Banky v hlášeních uvádějí v aktivech pohledávky za všechny dlužníky s hrubou angažovaností 10 % a více kapitálu banky a v pasívech nadlimitní vklady a přijaté úvěry nad 1 % bilanční sumy nebo vyšší než 100 mil. Kč.

GRAF IV. 39

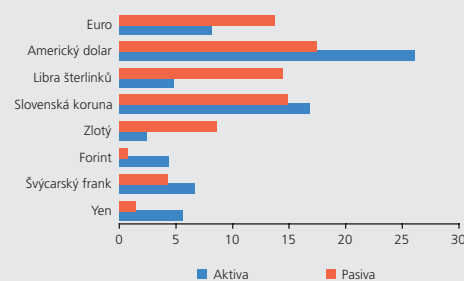
Kumulativní netto rozvahová pozice a rychle likvidní aktiva
(% podílu na bilanční sumě)

Pramen: ČNB

GRAF IV. 40

Devizové obchody
(% celkových obchodů s měnami devizového trhu, průměrný stav 2005)

Pramen: ČNB

GRAF IV. 41

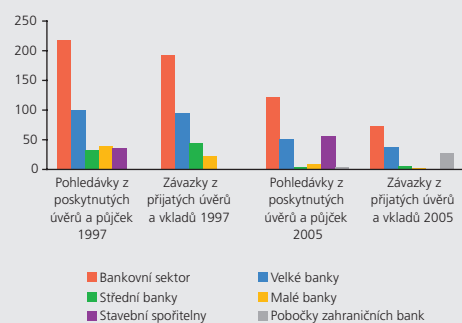
Významné expozice bank na mezibankovním trhu
(mld. Kč, %)

Pramen: ČNB

GRAF IV. 42

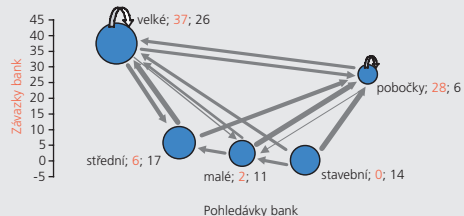
Významné mezibankovní expozice v roce 1997 a 2005
(mld. Kč)

Pramen: ČNB

GRAF IV. 43

Intenzita mezibankovních expozic v roce 2005
(mld. Kč)

Pozn.: Pohledávky a závazky zahrnují úvěry a vklady nad 100 mil. Kč nebo nad 1% bilanční sumy věřitelské rezidentské banky. Šipky vyjadřují směr a intenzitu vztahů včetně významných vztahů uvnitř skupiny bank a poboček.

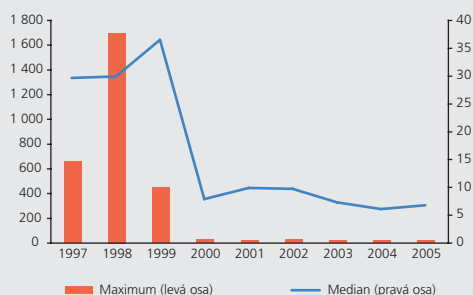
Pramen: ČNB

Z údajů je zřejmé, že v roce 2005 byla úvěrová angažovanost rezidentských bank na mezibankovním trhu zhruba poloviční oproti roku 1997. Mezibankovní expozice se po roce 1999 významně snížila v souvislosti s konsolidací bankovního sektoru (mj. vyčleněním nedobytných pohledávek do konsolidační agentury). Nižší úroveň mezibankovních expozic zvyšuje odolnost bankovního sektoru vůči riziku mezibankovní nákazy. To potvrdily i zátěžové testy, které uvažují možnost selhání bank a schopnost krytí nesplacených pohledávek kapitálem.

Velké banky poskytovaly a poskytují nejvíce úvěrů a půjček ostatním bankám. Velké banky udržují i objemné expozice mezi sebou a jsou i největšími příjemci půjček a vkladů na trhu. Stavební spořitelny umísťují významné zdroje na mezibankovním trhu a jsou zpravidla v čisté věřitelské pozici. Například ke konci roku 2005 poskytovaly úvěry v objemu 14 mld. Kč, a to velkým bankám (3 mld. Kč), středním bankám (3 mld. Kč) a pobočkám zahraničních bank (8 mld. Kč). Střední banky mají intenzivní vazby na velké banky, malé banky mají větší expozice vůči pobočkám. Pobočky zahraničních bank zpravidla přijímají úvěry a vklady.

GRAF IV. 44

Čistá angažovanost z největší expozice ke kapitálu bank
(%)

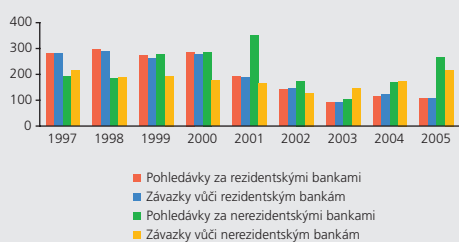
Pramen: ČNB

Některé úvěrové expozice měřené požadavkem nezbytného kapitálu k čisté angažovanosti vůči všem dlužným bankám byly v letech 1997 a 1998 vyšší. Změna v požadovaném krytí mezibankovních expozic kapitálem byla spojena se změnou pravidel o kapitálové přiměřenosti v roce 2000. V současnosti je expozice rezidentských bank výrazně nižší a úvěry a půjčky nedosahují 25 % povoleného poměru čisté úvěrové angažovanosti ke kapitálu banky pro největší expozici vůči jiným bankám. Možný negativní dopad největších úvěrových expozic na kapitál věřitelské banky v případě jejich nesplacení dlužnou bankou tvoří náplň zátěžových testů mezibankovní nákazy.

Zvyšuje se expozice vůči nerezidentským bankám. Banky umísťují aktiva na zahraničním mezibankovním trhu a rostou jejich pohledávky (a také závazky) vůči mateřským bankám. Banky ke konci roku 2005 poskytly 2,5násobek přeshraničních úvěrů a termínovaných vkladů v porovnání s aktivitami na domácím mezibankovním trhu. Domácí banky se především angažují vůči (mateřským) rakouským, německým, francouzským a holandským bankám nebo jejich bankovním finančním skupinám. Význam těchto aktivit vede k rozvíjení spolupráce s dohledy z domovských zemí a metod sledování expozic v zahraničí ve vazbě na finanční zdraví partnerských a mateřských bank.

GRAF IV. 45

Pohledávky a závazky vůči nerezidentským bankám z bilance bank
(mld. Kč)

Pramen: ČNB

4.5 POJIŠŤOVNY

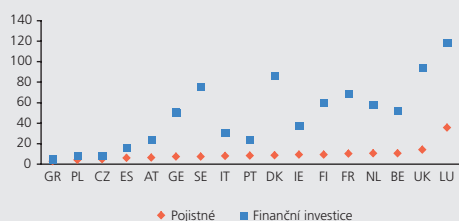
Na domácím trhu provozují činnost kromě specializovaných pojišťoven na životní a neživotní pojištění také univerzální pojišťovny s oddělenými účty k životnímu a neživotnímu pojištění. Z celkového počtu 45 pojišťoven v roce 2005 působilo na trhu 21 pojišťoven neživotního pojištění, 5 pojišťoven životního pojištění a 19 bylo univerzálních.

Růst pojistného trhu byl v porovnání s minulým obdobím nižší zejména na trhu životního pojištění. Docházelo zde k ukončení střednědobých smluv s jednorázově placeným pojistným, které pojišťovny nabídlý v závěru devadesátých let v době vysokých úrokových sazeb na mezibankovním trhu. Významným faktorem pro růst pojistného v minulých letech bylo přehodnocení smluv neživotního pojištění s ohledem na rostoucí volatilitu klimatických změn a potřebu navyšovat technické rezervy. Celkově se předepsané pojistné od roku 1999 zdvojnásobilo.

Prostor pro růst trhu pojištění lze odvodit z porovnání poměru celkového předepsaného pojistného na HDP. Podíl pro český trh činil 4 % v roce 2005 a byl zhruba poloviční k průměru 25 zemí EU a nižší v porovnání s některými novými členskými zeměmi. Finanční investice domácích pojišťoven (umístění zdrojů) dosahovaly 8,5 % HDP a byly pětinnové oproti evropskému průměru. Pokud jde o výši předepsaného pojistného a finančních investic v EUR, zaujímá pojistný trh v ČR 17. místo z 25 zemí EU.

GRAF IV. 46

Pojistné a finanční investice ve vybraných zemích EU
(% HDP)

Pozn.: Zkratky zemí uvedeny v Seznamu zkratk.

Pramen: ČNB, CSÚ, CEA

Ve vyspělých zemích s tradicí rozvinutého životního pojištění jsou kumulovány významné dlouhodobé finanční prostředky. Poměr finančních investic ze životního pojištění k investicím z neživotního pojištění činil v roce 2004 za vyspělé země 440 % (za Českou republiku 202 % ke konci roku 2005) a poměr předepsaného pojistného ze životního pojištění k neživotnímu pojištění činil 154 % (resp. 62 %). Domácí pojišťovny tedy mají potenciál k rozvoji služeb a produktů životního pojištění, který je však limitován konkurencí na trhu vkladů domácností.

Ve struktuře pojišťoven v ČR je 20 subjektů se zahraniční majetkovou účastí, z toho 17 s majetkovými účastmi ze zemí EU. Pojišťovny se sídlem v členských zemích mohou provozovat činnost na základě volného poskytování služeb (celkem 322 zahraničních pojišťoven ze zemí EU oznámilo záměr poskytovat služby na území ČR ke konci roku 2005) a na základě práva zřizovat své pobočky (celkem 12 poboček zahraničních pojišťoven ke konci roku 2005 poskytovalo pojišťovací služby). Převážně jde o pojišťovny a pobočky neživotního pojištění nebo s univerzálním charakterem činnosti. Na domácím trhu zvyšuje přítomnost těchto subjektů konkurenční tlak. Celkem 76 % trhu aktiv kontrolují pojišťovny se zahraniční účastí, zbylá část spadá pod kontrolu domácích pojišťoven. Celkem 11 rezidentských pojišťoven projevilo zájem o poskytování služeb v zemích EU.

Na pojistném trhu se mění šíře nabídky produktů. V současnosti je nabízeno přibližně 250 druhů pojištění v 6 odvětvích životního a 18 odvětvích neživotního pojištění. Rozhodujícími kategoriemi jsou tradiční odvětví. Jde o pojistné smlouvy a pojistné vázané k pojištění pro případ dožití a pro případ smrti nebo dožití (60 % předepsaného pojistného k životnímu pojištění). V odvětvích neživotního pojištění jde zejména o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla (31 % předepsaného pojistného k neživotnímu pojištění), pojištění majetku podnikatelů i občanů (24 %), havarijní pojištění vozidel podnikatelů i občanů (21 %) a pojištění podnikatelské činnosti (17 %).

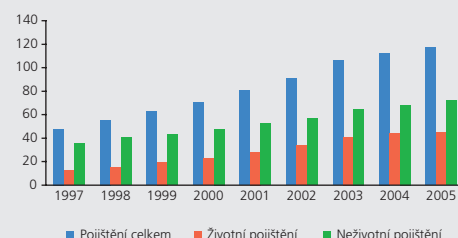
Náklady na pojistná plnění v oblasti neživotního pojištění vzrostly v letech 2002 – 2003 zejména v souvislosti s řešením pojistných událostí spojených s následky povodní. Dalším významným faktorem růstu nákladů byla i vyšší úroveň pojištění. Nárůst nákladů životního pojištění v letech 2003 – 2004 byl způsoben obnovou smluvních vztahů s pojištěnci a plněním, které nastalo s ukončením původních smluv. Dalším faktorem bylo ukončení střednědobých jednorázových smluv životního pojištění.

S rozvojem pojistných produktů vytvářejí pojišťovny větší technické rezervy, aby mohly pokrýt své závazky. V neživotním pojištění dosahovaly náklady na pojistná plnění 46 % technických rezerv. V životním pojištění, kde vzniká nárok čerpání v dlouhodobém horizontu, tvořily náklady na pojistná plnění 12 %. Tvorbu rezerv schvaluje ČNB (od 1. 4. 2006). Pojišťovny se tvorbou rezerv kryjí proti rizikům nejisté výše a nejistému okamžiku vzniku pojistných plnění (např. náklady na pojistná plnění po záplavách v roce 2002 vzrostly meziročně o více než 50 %) a vytvářejí i další druhy rezerv na podstupovaná rizika podnikání. K největším titulům z hlediska nákladů na pojistná plnění patří životní pojištění (33 % celkových nákladů na pojistná plnění), odpovědnost za škody z provozu vozidla (19,6 %), havárie motorových vozidel (17,7 %) a živelní události (4,3 %).

Technické rezervy jsou zdrojem pro investování do finančních aktiv. Toto umístění musí splňovat kritéria bezpečnosti, rentability, likvidity a diverzifikace. Pojišťovny v roce 2005 umístily 52,5 % technických rezerv do bezrizikových dluhopisů a 8,5 % do vkladů v bankách. Další investice směřují do nemovitostí, hypotečních zástavních listů, veřejně obchodovatelných akcií a dluhopisů a jen minimálně do derivátů. Pojišťovny naplňují kritéria obezřetného umístění investic.

GRAF IV. 47

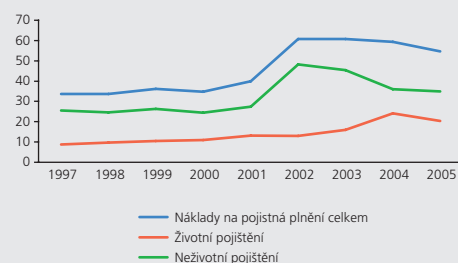
Životní a neživotní pojištění (předepsané pojistné)
(mln. Kč)

Pramen: MF ČR, ČNB

GRAF IV. 48

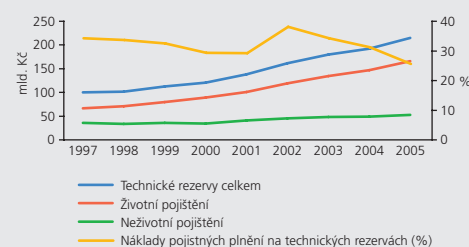
Náklady na pojistná plnění
(mln. Kč)

Pramen: MF ČR, ČNB

GRAF IV. 49

Technické rezervy celkem
(mln. Kč, %)

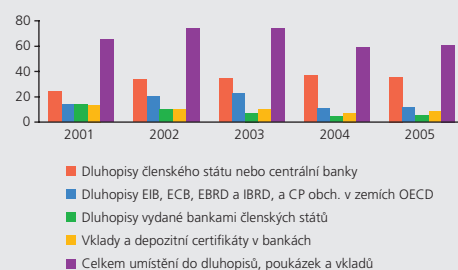

Pozn.: Uvedené údaje se týkají čisté výše technických rezerv, tj. po odečtení podílu zajištětelů na tvorbu rezerv a nezahrnují Českou kancelář pojistitelů.

Pramen: MF ČR, ČNB

GRAF IV. 50

Finanční umístění zdrojů do bezpečných aktiv
(% finančních investic)

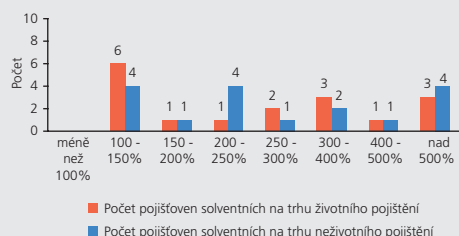

Pozn.: Hlavním zdrojem finančních investic jsou technické rezervy.

Pramen: MF ČR, ČNB

GRAF IV. 51

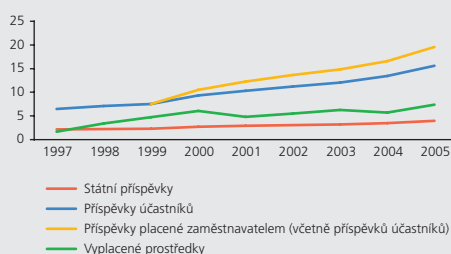
Počet pojišťoven splňujících poměr disponibilní k požadované (minimální) solventnosti (%) v roce 2004

Pramen: MF ČR, ČNB

GRAF IV. 52

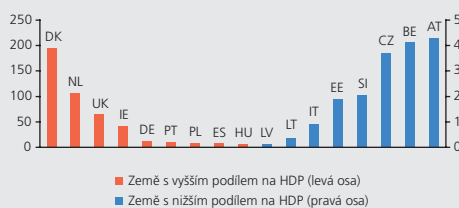
Zdroje penzijních fondů a vyplacené prostředky v daném roce (mld. Kč)

Pramen: MF ČR, ČNB

GRAF IV. 53

Prostředky účastníků penzijního připojištění v roce 2004 (% HDP)

Pozn.: Vybrané země. Zkratky zemí uvedeny v Seznamu zkratk.

Pramen: ČNB, ECB

GRAF IV. 54

Struktura umístění investic penzijními fondy v roce 2005 (%)

Pramen: ČNB, MF ČR

Na základě údajů za rok 2004 všechny pojišťovny splňovaly kritéria solventnosti, tj. měly vlastní zdroje vyšší nebo na úrovni požadované (minimální) míry solventnosti. Agregovaná disponibilní solventnost dosahovala 3,4násobku požadované solventnosti na trhu životního pojištění a 3,3násobku na trhu neživotního pojištění (země EU vykazovaly v roce 2004 vážený průměr solventnosti za životní pojištění 2,2násobek a za neživotní pojištění 3,5násobek). Ke stabilitě pojišťoven přispěla vysoká rentabilita kapitálu, která v roce 2005 činila 51,5 %.

Pojišťovny na domácím a evropském trhu postupují podle pravidel pro Solventnost I. Evropskou komisí je v současné době připravován nový model regulace solventnosti zvaný Solventnost II. Návrh direktivy o přijetí Solventnosti II se očekává v červenci 2007 a povinnost implementace systému se předpokládá od roku 2009. Legislativní normy pro nové řízení rizik v pojišťovnictví by měly nabýt účinnosti nejpozději v roce 2010.¹⁰¹

4.6 PENZIJNÍ FONDY

Za dobu existence penzijního připojištění bylo do systému vloženo ke konci roku 2005 celkem 120,4 mld. Kč příspěvků, z toho státní příspěvek činil 25,6 mld. Kč. Stav závazků 11 aktivních penzijních fondů po výběrech a plnění vůči účastníkům činil 113,2 mld. Kč. Z příspěvků státu a účastníků penzijního připojištění v jednotlivých letech vyplývá, že státní příspěvky se absolutně zvyšují s počtem účastníků, ale relativně klesá jejich váha v celkovém objemu zdrojů. Růst zdrojů je motivován příspěvkem státu a daňovými odpočty. Zdroje od zaměstnavatele ve výši 11,3 mld. Kč, na které se příspěvek státu nevztahuje, jsou zvýhodněny daňově i z hlediska vyměřovacího základu pro sociálního pojištění. Celkově bylo od roku 1996 vyplaceno cca 43 mld. Kč dávek, z toho bylo vyplaceno 36,4 mld. Kč na jednorázové vyrovnání, 5,6 mld. Kč jako odbytné a 0,3 mld. Kč na starobní penze.

Potenciál růstu penzijního připojištění v relativním porovnání s dostupnými daty za 8 zemí eurozóny (cca 17 % HDP) je značný. Podíl aktiv penzijního připojištění v ČR činil 4,2 % HDP v roce 2005 a je dosud relativně nízký. Vzhledem k demografickému vývoji se předpokládá další růst penzijního připojištění jako doplňkového pilíře ke státnímu průběžnému penzijnímu systému. Další možnost představují zaměstnanecké penzijní fondy. V projednávání je legislativní povolení činnosti institucí zaměstnaneckého penzijního pojištění z členských států EU na území České republiky.

Penzijní fondy na bázi legislativně vymezených limitů obezřetně umísťují prostředky získané od účastníků do bezpečných aktiv. Ke konci roku 2005 směřovalo 62,4 % do dluhopisů a pokladničních poukázek státu, ČNB a úvěrových institucí. Dále 11,4 % bylo investováno do dluhopisů vydaných zeměmi OECD, zahraničními bankami a mezinárodními institucemi, s nimiž se obchoduje na regulovaném trhu ostatních členských států OECD a 7,8 % tvořily vklady u domácích bank. Do jiných investic bylo v roce 2005 umístěno 18,4 %.

Penzijní fondy průběžně dosahovaly vysoké rentability aktiv z čistého zisku, která činila 3,7 %, vyšší než banky a pojišťovny. Dosažené hospodářské výsledky přispěly ke zhodnocení vložených příspěvků účastníků.

¹⁰¹ Solventnost II je výraznou změnou regulatorního konceptu v pojišťovnictví vyžadující systematický a komplexní přístup k řízení rizik. Podobně jako Basel II u bank je založena na třech pilířích. V rámci Pilíře I budou definovány minimální požadavky na kapitál, a to ve vztahu k systému upisování rizik a charakteru aktiv a závazků pojišťovny. Pilíř II bude požadovat, aby pojišťovny disponovaly vhodnými kontrolními mechanismy a systémy řízení rizik. Pilíř III má posilovat předchozí dva pilíře, a to prostřednictvím požadavků na zveřejňování a transparentnost informací. V souladu s postupem organizovaným CEIOPS (Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors) a doporučeními CEA (Comité Européen des Assurances) měly pojišťovny v rámci studií o kvantitativním účinku (QIS1) předložit do konce roku 2005 informaci o úrovni obezřetnosti a tvorby běžných technických rezerv a do května 2006 předložit požadavky na solventnost (QIS2).

V posledních letech je diskutována možnost investičních plánů s rizikovým profilem bez zaručeného zhodnocení vložených prostředků jako alternativa k současnému penzijnímu plánu s garantovaným nezáporným meziročním výnosem. Takový typ penzijního plánu by umožnil rizikovější, a pravděpodobně i výnosnější umístění investic.¹⁰²

4.7 DALŠÍ ÚČASTNÍCI KAPITÁLOVÉHO TRHU

Kromě bank, pojišťoven a penzijních fondů se účastní obchodů na kapitálovém trhu subjekty kolektivního investování: domácí otevřené podílové fondy a zahraniční podílové fondy. Dalšími organizovanými účastníky trhu jsou investiční společnosti, obchodníci s cennými papíry, makléři a investiční zprostředkovatelé. Tyto instituce a osoby činné na trhu splňují oprávnění a normy obezřetného podnikání v souladu s evropskou legislativou a podléhají výkonu dozoru.

4.7.1 Investiční společnosti

V roce 2005 působilo na kapitálovém trhu 9 investičních společností, z toho 4 se zahraniční majetkovou účastí a dvě společnosti byly pod kontrolou rezidentských bank. Společnosti si udržovaly vysokou rentabilitu kapitálu 14,6 % a rentabilitu aktiv 12,8 %. Investiční společnosti obhospodařují domácí otevřené podílové fondy s účetnictvím a hospodařením odděleným od obchodů na vlastní účet. Ve správě zůstal poslední investiční fond vzniklý z dob privatizace, který by měl projít transformací na otevřený podílový fond.

4.7.2 Otevřené podílové fondy (domácí a zahraniční)

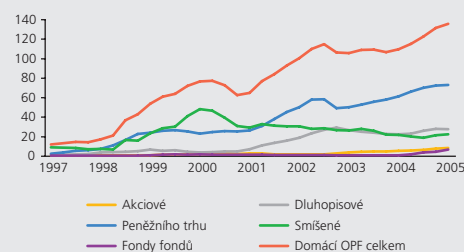
Domácí otevřené podílové fondy představují v ČR rozvinutou formu kolektivního investování. Ke konci roku 2005 bylo činných 60 fondů s objemem aktiv 135 mld. Kč. Z toho prostřednictvím domácích dceřiných bankovních společností bylo spravováno 36 fondů s objemem aktiv 120 mld. Kč. Otevřené podílové fondy investovaly především do dluhopisů: 36 % do vládních dluhopisů a 47 % do ostatních dluhopisů. Fondy umístily investice do tuzemských cenných papírů v menším rozsahu (9 %), ostatní prostředky investovaly do zahraničních cenných papírů. Motivem mohou být perspektivy vyšších výnosů, ale i diverzifikace rizika, omezené investiční příležitosti v tuzemsku.

Na domácím trhu nabízejí své produkty zahraniční podílové fondy prostřednictvím registrovaných investičních zprostředkovatelů a obchodníků s cennými papíry. Vlastní investování je realizováno investiční společností (fondem) se sídlem v zahraničí. Celková hodnota investic do zahraničních fondů na území ČR v roce 2005 činila 90 mld. Kč, z toho banky zprostředkovaly 90 %.

Čisté prodeje podílových listů ve výši 18,2 mld. Kč u domácích fondů v roce 2005 potvrdily zájem domácností investovat. Ve struktuře finančních investic českých domácností převažují fondy peněžního trhu nad dluhopisovými a smíšenými fondy. Zájem roste o zajištěné fondy nabízené ze zahraničí (smluvně zaručují navrácení jistiny a minimální výnos). V zahraničí běžně fungují nemovitostní fondy. V ČR byly připraveny právní normy pro zakládání tohoto typu podílových fondů. Legislativa umožňuje vznik speciálních fondů, které jsou svým zaměřením určeny okruhu osob z řad institucionálních investorů nebo movitých osob. Lze tak vytvořit tzv. speciální fond kvalifikovaných investorů.¹⁰³

GRAF IV. 55

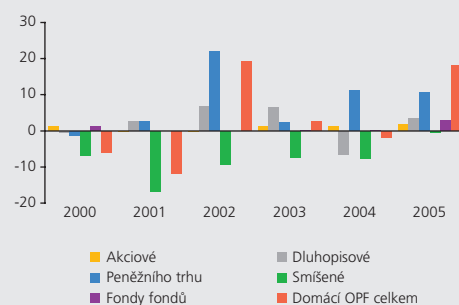
Aktiva domácích otevřených podílových fondů (mld. Kč)

Pramen: AFAM ČR

GRAF IV. 56

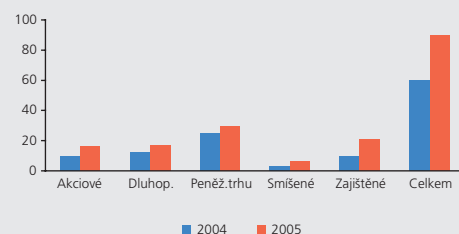
Čisté prodeje podílových listů domácích otevřených podílových fondů (mld. Kč)

Pramen: AFAM ČR

GRAF IV. 57

Aktiva zahraničních otevřených podílových fondů (mld. Kč)

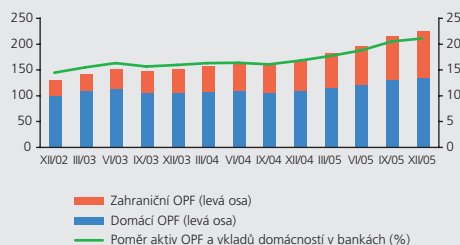
Pramen: AKAT

102 V souvislosti s integrací činností dohledu nad finančním trhem do centrální banky od 1. 4. 2006 podléhá penzijní plán fondu a jeho změny schválení České národní bance namísto Ministerstva financí ČR.

103 Pro veřejné nabízení zahraničních speciálních fondů na území ČR je třeba povolení ČNB. Pro veřejné nabízení zahraničních standardních fondů (UCITS) na území ČR platí princip jednotné licence, tj. oznamovací povinnost vůči dohledu ČNB. Na domácím trhu operuje 1104 registrovaných zahraničních fondů včetně hedge fondů, venture kapitálových a private equity fondů. Tyto fondy nepředstavují klasickou formu kolektivního investování a jsou určeny zejména pro institucionální investory.

GRAF IV. 58

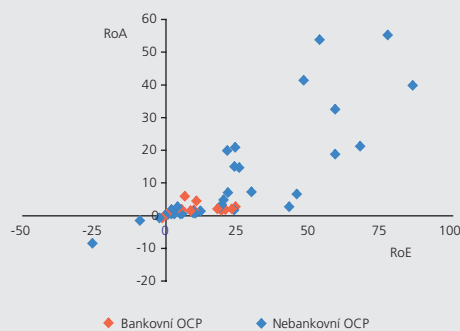
Aktiva otevřených podílových fondů
(mld. Kč; %)

Pramen: ČNB, AFAM ČR, AKAT

GRAF IV. 59

Rentabilita obchodníků s cennými papíry v roce 2005
(%)

Pramen: ČNB

Fondy kolektivního investování jsou především určeny pro individuální investory, tedy pro domácnosti. Představují významnou alternativu k bankovním vkladům, ačkoliv nejde o plně substituční produkt. Výše aktiv fondů se postupně zvyšovala a ke konci roku 2005 dosáhla 21 % objemu vkladů domácností v bankách. Růst aktiv fondů není spojen pouze s krátkodobě motivovanými investicemi, v nabídce jsou střednědobé i dlouhodobé investice, které mají spořicí charakter. Banky samy nebo prostřednictvím dceřiných investičních společností se významně podílejí na zprostředkování obchodů a přispívají s asociacemi fondů k větší transparentnosti v tomto segmentu trhu.

4.7.3 Obchodníci s cennými papíry

Na kapitálovém trhu v minulých letech probíhala přeregistrace obchodníků s požadavkem na kapitálovou přiměřenost a tržní disciplínu. Mělký trh veřejně obchodovatelných akcií a dluhopisů byl dalším faktorem, který vedl ke snížení počtu obchodníků. Na kapitálovém trhu tak ke konci roku 2005 působilo 50 obchodníků s cennými papíry, z toho bylo 14 bank. Celkový objem aktiv nebankovních obchodníků dosáhl 21 mld. Kč. Bankovní i nebankovní obchodníci zrealizovali pro zákazníky vysoké objemy obchodů, denně průměrně cca 635 mld. Kč. Většina obchodů se týkala úrokových termínovaných smluv (85,4 %) a obchodů s dluhopisy a peněžními poukázkami (7,7 %).

Nebankovní obchodníci podnikali zpravidla s vyšší rentabilitou než bankovní obchodníci. Důvodem je menší kapitálové vybavení, než jakým disponují banky, a celkově i efektivnější výběr obchodů. Kapitálová přiměřenost obchodníků byla vysoká (průměr 97 %, medián 72 %), avšak nabývá hodnot s velkým rozptylem (od 9 % do cca 628 %). Je to dáno zejména tím, že pouze část obchodníků aktivně obchoduje na vlastní účet a má pozice v obchodním portfoliu, ke kterým jsou počítány kapitálové požadavky. Volatilita výsledků je dána charakterem jejich činnosti, při které dochází k častým změnám v držení pozic obchodního portfolia.

4.8 MEZINÁRODNÍ ASPEKTY

Český finanční sektor je většinou ovládán zahraničními vlastníky. V bankovním sektoru bylo na konci roku 2005 kontrolováno ze strany zahraničních investorů 96,2 % aktiv, naprostá většina ze zemí EU (91,4 %). První významná fáze příchodu zahraničních vlastníků proběhla v době privatizace velkých bank. Další významná fáze související s vlnou fúzí a převzetí dosud pokračuje. Podobná je i situace v druhém největším finančním sektoru v ČR, tj. v pojišťovnách, kde zahraniční vlastníci na konci roku 2005 disponovali 76,8 % aktiv, vlastníci z EU 72,4 %. Poněkud menší, ale nikoli zanedbatelná, je pozice investorů z jiných zemí v sektoru penzijních fondů. Ti na konci roku 2005 kontrolovali 36 % celkových aktiv, podíl vlastníků z evropských zemí činil 13 %.

Důvody vedoucí k rozhodnutí mateřské společnosti, zda bude v jiných zemích operovat prostřednictvím dceřiné společnosti nebo pobočky, jsou různého druhu. Často závisí na strategii finanční skupiny, na legislativě hostitelské země¹⁰⁴ a na historických podmínkách, za kterých zahraniční instituce vstoupila na trh další země. Některé velké evropské instituce preferují výrazně jednu formu, u jiných se můžeme setkat s oběma formami přítomnosti v dalších zemích. Pokud již jedna forma vznikla a úspěšně funguje, společnosti důkladně zvažují, zda se jim vyplatí provést změnu, tj. zda budoucí očekávané výhody převáží nad náklady spojenými s transformací existující právní formy.

104 Například v Polsku nebyly pobočky až do okamžiku aplikace jednotné evropské licence povoleny.

Mateřské banky, pojišťovny, obchodníci s cennými papíry, investiční společnosti a jimi obhospodařované fondy sídlící v EU mohou od 1. 5. 2004 provést snadnější přeměnu dceřiné společnosti na pobočku podléhající nadále ustanovením jednotné evropské licence. Totéž mohou provést také vlastníci uvedených finančních institucí ze zemí mimo EU, pokud provozují dceřinou společnost s odpovídající činností v některé ze členských zemí. Těto možnosti využil v roce 2005 jeden bankovní subjekt, v pojišťovnictví k žádné změně tohoto typu nedošlo.

Box 4: Důvody vedoucí k rozhodnutí o právní formě působení zahraničních finančních institucí v ČR

Možnosti daňové, právní a regulatorní arbitráže jsou nejvýznamnější momenty, které finanční instituce vyhodnocují při volbě právní formy svého působení v jiné zemi. Existují i další faktory, které mohly či stále mohou být v konkrétních případech rozhodující. Možnost vymezení a oddělení případné ztráty od mateřské společnosti, kdy se eventuální ztráta automaticky nestala součástí jejího vlastního hospodářského výsledku, mohla v minulosti vést finanční instituce k preferenci dceřiné společnosti před pobočkou.¹⁰⁵ Struktura oddělených mateřských a dceřiných společností může být výhodnější rovněž z pohledu případného přelévání rizik a z toho plynoucích kapitálových požadavků a výsledné úrovně rizik, což obvykle vede k úsporám v personální oblasti. Citlivou záležitostí může být i vnímání finanční instituce vlastněné zahraničními subjekty klienty. Někteří vlastníci se rozhodli ponechat dceřiné společnosti původní jméno symbolizující pro klienta dlouhodobou tradici a jistotu, což by v případě „pouhé“ pobočky bylo obtížně realizovatelné.

Zahraniční vlastníci bank se prostřednictvím právní formy svého působení v ČR mohou rovněž rozhodnout, zda budou přispívat do systému pojištění vkladů v ČR fixně stanovené procento vkladů ex ante, nebo se připojí k domovskému systému. Účast dceřiných společností, které jsou bankami, je v systému pojištění pohledávek z vkladů v ČR povinná. Účast poboček je povinná jen v případě, kdy domovský systém nevyhovuje parametrům vyžadovaným právem Evropského společenství. Účast v domovském systému v některých případech představuje úsporu zdrojů banky jak z pohledu výše plateb, tak i jejich splatnosti, neboť některé zahraniční systémy využívají techniku plateb ex post či smíšenou. Podle zákona o bankách mohou pobočky zahraničních bank připojistit pohledávky z vkladů na základě smlouvy s Fondem pojištění vkladů v ČR, jestliže je domovský systém pojištění pro vkladatele pobočky méně příznivý než pojištění pohledávek z vkladů podle české legislativy. Této možnosti v současnosti využívají dvě pobočky zahraničních bank působící v ČR.

V případě ČR se pro volbu právní formy zdá být významný rovněž rozsah operací a jejich struktura. Významné dceřiné banky disponují velkými objemy aktiv a jejich činnosti jsou značně diverzifikovány jak z pohledu struktury, tak z pohledu regionální distribuce služeb. Větší pobočky se vesměs výrazněji zaměřují na provádění operací na mezibankovním trhu a na významné korporátní a privátní klienty. Menší pobočky obsluhují i drobnější klientelu a svůj segment klientů obvykle nalézají v úzeji vymezeném regionu. Výsledkem je v obou případech potřeba velmi omezeného počtu pracovišť, nežádá se sídlo pobočky zahraniční banky také jediným pracovištěm pro veřejnost. Současná koexistence dceřiných společností a poboček a jejich vzájemný poměr souvisí v ČR velmi úzce se vstupem některých velkých zahraničních bank na český trh prostřednictvím koupě státních podílů v již existujících bankách. Jiné zahraniční subjekty získaly nové licence a v tomto případě nežádá se zvolit podobu pobočky.

TAB. IV. 1

Přítomnost bank Evropského hospodářského prostoru v ČR
(počet, prosinec 2005)

Země původu	Dceřiné spol.	Pobočky	Notifikace	Reprezentace
Belgie	3	1	1	
Dánsko			1	
Francie	2	1	10	2
Irsko			5	
Itálie	1		3	2
Kypr			2	
Lotyšsko				2
Lucembursko			5	
Maďarsko			3	
Německo	4	3	17	4
Nizozemsko		2	3	1
Polsko			1	
Rakousko	6	3	29	4
Slovensko	1	1	1	1
Španělsko				1
Velká Británie		1	24	
EU	17	12	106	17
Island			1	
Norsko			1	
EHP	17	12	108	17

Pozn.: Dceřiné společnosti včetně nepřímého vlastnictví

Pramen: ČNB

TAB. IV. 2

Přítomnost pojišťoven Evropského hospodářského prostoru v ČR
(počet, prosinec 2005)

Země původu	Dceřiné spol. ¹⁾	Pobočky ²⁾	Notifikace ³⁾
Belgie	1		9
Dánsko	1		7
Estonsko			2
Finsko			6
Francie	2		24
Irsko			56
Itálie			17
Litva			2
Lotyšsko			1
Lucembursko			13
Maďarsko			5
Malta			2
Německo	5	4	22
Nizozemsko	3	2	23
Polsko			4
Rakousko	3	2	20
Slovensko		3	5
Slovinsko	1		3
Španělsko			1
Švédsko			13
Velká Británie	1	1	87
EU	17	12	322
Lichtenštejnsko			2
Gibraltar			4
EHP	17	12	328

Pozn.:

1) Tuzemské pojišťovny s převažujícím zahraničním kapitálem

2) Pobočky pojišťoven z EU v ČR

3) Pojišťovny a pobočky z EU, které projeví zájem provozovat na území ČR pojišťovací činnost na základě svobody dočasně poskytovat služby.

Pramen: ČNB

105 V současné době je tato možnost již značně omezena povinností konsolidovat.

TAB. IV. 3

Přítomnost obchodníků s cennými papíry Evropského hospodářského prostoru v ČR
(počet, prosinec 2005)

Země původu	Dceřiné spol. ¹⁾	Pobočky ²⁾	Notifikace
Belgie	4	1	
Dánsko			1
Finsko			1
Francie			4
Irsko			4
Kypř			9
Lucembursko			3
Malta			1
Německo		2	4
Nizozemsko	1	4	9
Rakousko	1	2	15
Řecko			1
Slovensko		1	4
Slovinsko			1
Velká Británie		1	152
EU	6	11	209
EHP	6	11	209

Pozn.:

1) Dceřiné společnosti včetně nepřímého vlastnictví.

2) Pobočky zpravidla bankovních obchodníků s cennými papíry.

Pramen: ČNB

Velké zahraniční finanční instituce, které operují v ČR především prostřednictvím svých dceřiných společností a poboček, vstoupily často i na trhy ostatních nových členů EU ve střední Evropě. V zemích CEC5 často operují i subjekty kontrolované dalšími významnými evropskými skupinami, které na český trh zatím aktivně nevstoupily, přestože některé z nich si již vytvořily vhodné podmínky prostřednictvím notifikace volného přeshraničního poskytování finančních služeb. Český regulátor ke konci roku 2005 obdržel 108 notifikací zahraničních bank. Ty následně mohou provozovat svou činnost na základě volného pohybu služeb, pokud nabízené služby nemají charakter trvalé hospodářské činnosti. Na území ČR působilo také 17 reprezentací zahraničních bank. Obdobná je situace v pojišťovnictví, kde působí 12 poboček – organizačních složek zahraničních pojišťoven. Dozorovému orgánu bylo do konce roku 2005 podáno celkem 328 notifikací zahraničních pojišťoven. Na celkovém počtu dceřiných bank kontrolovaných zahraničním kapitálem se k 31. 12. 2005 podíleli vlastníci z EU 71 %, v případě poboček a notifikací šlo o 100 %, resp. o 98 %.

Právní forma působení zahraniční banky, pojišťovny a jiných dohlížených subjektů na území ČR má konsekvence v oblasti regulace a dohledu. Při současném rozložení vlastnické struktury se jeví zodpovědnost českých autorit v oblasti zachování finanční stability vyšší než pravomoci a z nich vyplývající možnosti, kterými mohou případným nerovnováhám předejít. V této souvislosti vystupuje do popředí nutnost stále intenzivnější spolupráce se zahraničními centrálními bankami, ministerstvy, a především s regulátory a supervizory, a to i na meziodvětvovém základě.¹⁰⁶

Dopady zahraničního vlastnictví, které se zatím vyznačuje rovněž převahou zahraničního vrcholového managementu, jsou v současné době pozitivní. Výsledkem zahraničního manažerského know-how, nových technologií, rozšířené nabídky produktů a služeb, moderních distribučních kanálů, zvýšené kvality řízení rizik a posílení vnitřních kontrolních systémů je ziskové hospodaření finančních institucí, dostatečná kapitálová přiměřenost a zlepšení kvality úvěrů. Počáteční „nárazy“ při střetu s řídicími styly ze zahraničí již byly překonány.

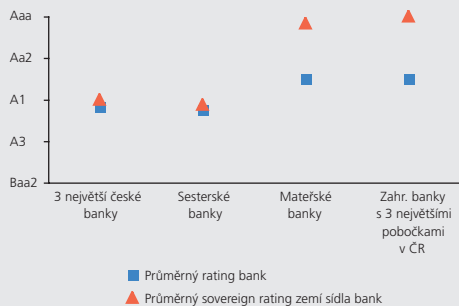
Zahraniční vlastnictví však může přinášet i nová rizika. Vytváří nové kanály přeshraniční transmise šoků do domácího finančního sektoru (této problematice se věnuje box Důsledky přílivu kapitálu a riziko přeshraniční nákazy v kapitole 2.3 Vývoj na finančních trzích). Urychluje zavádění nových bankovních produktů a technologií v ČR, což má za následek, že i český klient je téměř okamžitě vystaven všem potenciálním rizikům, které přináší některé novinky. Jiným potenciálním rizikem může být neadekvátní posouzení rizik, pokud mateřská společnost implementuje své modely, tedy modely rizika odhadnuté na domácích datech, avšak bez odpovídající kalibrace na finanční ukazatele hostitelské země.

Dceřiné společnosti a pobočky zahraničních finančních institucí v ČR často nejsou pro celky, jejichž jsou součástí, příliš významné z pohledu podílu na aktivech. Nicméně již opakovaně se staly pro své vlastníky významným zdrojem zisku, o jehož repatriaci se zmiňuje kapitola 4.4.1 Tvorba a rozdělení zisku. Z pohledu české ekonomiky se často jedná o systémově důležité subjekty. Tři největší banky (všechny jsou současně dceřinými společnostmi bank EU) opakovaně reprezentují více než polovinu aktiv českého bankovního sektoru.

106 Otázkou mezinárodní spolupráce dohledů se podrobněji zabývá publikace Bankovní dohled 2005.

GRAF IV. 63

Mezinárodní srovnání ratingů bank
(dlouhodobý rating v zahraniční měně, Moody's, prosinec 2005)

Pramen: ČNB

V mezinárodním porovnání ratingů finanční síly byly na konci roku 2005 významné české banky hodnoceny společně s bankami v Maďarsku v regionu CEC5 nejlépe. Sesterské společnosti našich největších bank působící v regionu CEC5 mají rating stejný, příp. o jeden stupeň nižší. Sovereign rating zemí,¹⁰⁷ v nichž působí, je v průměru asi o půl stupně nižší než sovereign rating ČR. Průměrný rating zahraničních vlastníků tří největších českých bank je asi o 1,5 stupně vyšší než průměrný rating českých subjektů. Sovereign rating zemí vlastníků je výrazně vyšší než sovereign rating ČR. Tři největší pobočky působící v ČR jsou pobočkami bank s průměrným ratingem Aa3 ze zemí s ratingem nejvyšším možným, tedy Aaa.

Zlepšující se ratingy největších bank v ČR a jasný trend jejich přibližování k ratingům mateřských společností dokumentují finanční stabilitu finančního systému v ČR. Téměř srovnatelné ratingové hodnocení jejich sesterských bank nevyvolává obavy z možného vzniku problémů a jejich přenosu prostřednictvím společných mateřských bank do našeho finančního systému. Z pohledu ratingu je také finanční zdraví poboček zahraničních bank působících na našem trhu velmi dobré, a proto ani zde nelze identifikovat potenciální riziko.

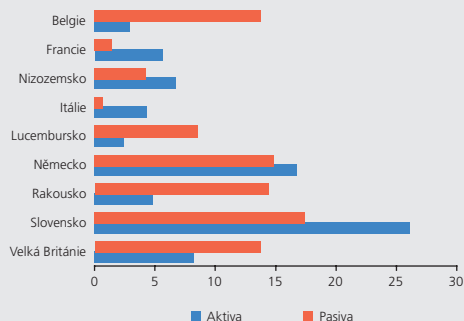
České finanční instituce se samy majetkově angažují ve finančních institucích sídlících v zahraničí pouze výjimečně, což omezuje kanály transmise rizik. Na konci roku 2005 kontrolovaly celkem dvě banky se sídlem v ČR dvě jiné banky v zahraničí, obě na Slovensku. Největší česká banka provozuje na Slovensku rozsáhlou pobočkovou síť a další česká banka zde nově začala působit na základě jednotné evropské licence. Bankovní aktivity se Slovenskem proto patří mezi nerezidentskými obchody k nejvýznamnějším. Z toho vyplývá, že ekonomický vývoj na Slovensku může zpětně ovlivnit pozice angažovaných českých bank.

Pojišťovny se sídlem v ČR působí v zahraničí prostřednictvím dvou poboček, a to na Slovensku a v Norsku. 11 pojišťoven se sídlem v ČR si dále zajistilo možnost provozovat své aktivity v jiné zemi prostřednictvím volného poskytování služeb bez založení pobočky, přičemž notifikace se týkají všech zemí Evropského hospodářského prostoru. Na konci roku 2005 o tuto formu poskytování služeb v zahraničí projevily zájem také dvě banky sídlící v ČR. V naprosté většině případů, kdy se subjekt se sídlem v ČR angažuje majetkově v zahraničí, má celá skupina konečného vlastníka mimo území ČR. Výjimkou je jediná soukromě vlastněná česká finanční skupina podnikající na základě zákona o finančních konglomerátech. Má majetkové účasti v bankách, pojišťovnách a dalších regulovaných a neregulovaných finančních a nefinančních subjektech v několika zemích Evropy a Asie. V těchto případech nejde o přímé majetkové podíly bank ani pojišťoven, přesto mohou být i tyto instituce ovlivněny případným negativním vývojem v zemích, v nichž se angažuje jiný člen této skupiny.

Celkové aktivní expozice vůči subjektům sídlícím v jiných zemích dosáhly v roce 2005 v průměru 21 % bilance bank, jejich podíl na straně pasiv byl téměř poloviční. Vstup do EU nepřinesl významnější změny ve struktuře zahraničních regionů, s nimiž české banky udržují vztahy. Mnohé obchodní kontakty byly navázány na základě strategického vlastnictví bank před připojením ČR k EU. V posledních letech se podíl obchodů s původními i novými zeměmi EU pohybuje kolem 90 % celkových zahraničních aktivit. Teritoriální riziko plynoucí z obchodů s nerezidenty není velké vzhledem k jejich celkovému omezenému objemu a diverzifikaci zemí obchodních partnerů.

GRAF IV. 64

Bankovní obchody s partnery v zemích EU
(% celkových expozic vůči nerezidentům, průměrný stav 2005)

Pramen: ČNB

¹⁰⁷ Rating země je zpravidla označován jako sovereign, protože – až na výjimky – představuje nejvyšší možný rating, který může být jednotlivým entitám v dané zemi přidělen.

Struktura nerezidentských expozic se mění podle banky a podle dané země. Celková nerezidentská pozice bankovního sektoru vztažená k jeho bilanční sumě dosáhla v roce 2005 v průměru + 7,3 % a její hladina je udržována především stabilizovanou situací ve skupině velkých bank. Mnohem volatilnější je vývoj u poboček zahraničních bank a u malých a středních bank, které rok 2005 uzavíraly s výslednými krátkými pozicemi především v důsledku operací na mezibankovním trhu. Intenzivní jsou vztahy s bankami v zemích, ve kterých mají české banky centrály či mateřské společnosti, s bankami ve významných finančních centrech a, jak již bylo zmíněno, rovněž v zemích, ve kterých působí pobočky a dceřiné společnosti českých bank. Průměrný podíl mezibankovních obchodů s nerezidenty je poměrně vysoký. V roce 2005 se opakovaně pohyboval kolem 50 % celkového objemu mezibankovního trhu. U některých bank představuje rozhodující část zdrojů financování aktiv.

GRAF IV. 65

Pozice bankovního sektoru vůči nerezidentům podle skupin
(% bilanční sumy dané skupiny)

